

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KULTŪRAS UN SOCIĀLĀS ANTROPOLOĢIJAS
STUDIJU PROGRAMMA

**APMAIŅAS ATTIECĪBAS „ZUPAS VIRTUVĒ” –
BEZMAKSAS SILTĀ ĒDIENA IZSNIEGŠANAS VIETĀ
RĪGĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Līva Kriekle,

Stud. apl. lk09020

Darba vadītājs: Phd Agnese Cimdiņa

RĪGA, 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir „*Apmaiņas attiecības „Zupas virtuvē” – bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā*”. Bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietas jeb Zupas virtuves mazaizsargāto iedzīvotāju ēdināšanai ir salīdzinoši nesena prakse Latvijā, kas īpaši aktualizējās līdz ar strauju valsts ekonomisko recesiju. Darba mērķis – noskaidrot apmaiņas attiecību veidus starp Zupas virtuves apmeklētājiem un darbiniekiem. Darbā apmaiņas attiecības tiek skatītas trīs reciprocitātes veidu (vispārējās, līdzsvarotās un negatīvās) perspektīvā.

Bakalaura darba struktūru veido septiņas nodaļas. Pirmajā un otrajā nodaļā aplūkota sociālās apmaiņas teorija no ekonomikas antropoloģijas perspektīvas un Pjēra Burdjē kapitālu formas. Trešajā nodaļā aprakstīta pētījuma metodoloģija un raksturoti informanti. Pētījumā izmantota kvalitatīvā pētījumu metodoloģija, kas ietvera līdzdalīgā novērojuma, daļēji strukturēto interviju (n = 7) un atsevišķu gadījumu (n = 2) izpēti veikšanu. Ceturtā līdz sestā nodaļa veltīta veiktā pētījuma par apmaiņas attiecībām Zupas virtuvē – siltā ēdiena izsniegšanas vietā Rīgā – norises aprakstīšanai un rezultātu analīzei. Darba noslēdzošajā nodaļā izvērstā diskusija par pētījuma rezultātiem, apkopotī secinājumi un priekšlikumi turpmākai pētniecībai.

Bakalaura darbs satur 52 lapaspuses, 2 pielikumus, darba sagatavošanā izmantoti 41 literatūras un informācijas avoti.

Atslēgas vārdi: Zupas virtuve, sociālā apmaiņa, reciprocitāte, sociālais un kultūras kapitāls, līdzdalīgais novērojums, daļēji strukturētā intervija.

ANNOTATION

Topic of my Bachelor thesis is „*Transactions in a Soup Kitchen – Free Hot Meal Service in Riga*”. Free hot meal places are relatively recent practice in Latvia, which became more popular with a rapid national economic recession. Aim of the research paper – to examine the forms of exchange relationships between Soup Kitchen visitors and employees. Within paper exchange relationships are seen in perspective of three kinds of reciprocity (general, balanced and negative).

Bachelor thesis is structured in seven chapters. First and second chapter of the paper characterizes the social exchange theory from perspective of economic anthropology and Pierre Bourdieu’ capital forms. The third chapter describes research methodology and informants. Qualitative research methodology is implemented within paper and includes participant observation, semi- structured interviews (n= 7) and case studies (n= 2). Fourth to sixth chapter is devoted to description of research process and data analysis of exchange relations within Soup Kitchen – place of hot meal service in Riga. In the final chapter discussion on research results is elaborated, conclusions and recommendations for further research are drawn.

The research paper consists of 52 pages, 2 annexes, 41 literatures and information sources.

Key words: Soup kitchen, social exchange, reciprocity, social and cultural capital, participant observation, semi-structured interview.

SATURS

Anotācija.....	2
Annotation	3
IEVADS	6
1. SOCIĀLĀS APMAIŅAS TEORIJA EKONOMIKAS ANTROPOLOĢIJAS PERSPEKTĪVĀ	9
1.1. Sociālās apmaiņas jēdziens kultūras un sociālajā antropoloģijā.....	11
1.2. Preču un dāvanu apmaiņa	12
1.3. Apmaiņa un reciprocitāte M. Salina teorijas interpretācijā	15
1.4. Apmaiņa un morāle.....	16
1.5. Apmaiņas tīkli un sadarbība	17
2. KAPITĀLA FORMAS UN NOZĪMES: P. BURDJĒ PIEEJA.....	18
2.1. Sociālais kapitāls.....	18
2.2. Kultūras un simboliskais kapitāls	19
3. PĒTĪJUMA PAR APMAIŅAS ATTIECĪBU VEIDIEM ZUPAS VIRTUVĒ RĪGĀ METODOLOĢIJA	21
3.1. Pētījumā izmantotās metodes.....	21
3.2. Pētījuma datu analīzes apraksts.....	23
3.3. Informantu raksturojums.....	24
4. ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU APMAIŅAS TĪKLU UN SADARBĪBAS RAKSTUROJUMS.	26
4.1. Apmaiņas tīkli.....	26
4.2. Sadarbība starp Zupas virtuves apmeklētājiem un apmaiņas tīkla biedriem	28
5. ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU RECIPROCITĀTES RAKSTUROJUMS...31	
5.1. Vispārējās reciprocitātes veidi Zupas virtuves apmeklētāju un darbinieku vidū	31
5.2. Līdzsvarotās reciprocitātes veidi Zupas virtuves apmeklētāju un darbinieku vidū	33
5.3. Negatīvās reciprocitātes veidi Zupas virtuves apmeklētāju un darbinieku vidū	35
6. ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU KAPITĀLU FORMU RAKSTUROJUMS. 37	
6.1 Sociālā kapitāla nozīmība transakciju veidošanā.....	37
6.2. Kultūras un simboliskā kapitāla nozīmība transakciju veidošanā	39

7. DISKUSIJA. SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	41
7.1. Rezultāti un diskusija.....	41
7.2. Secinājumi un priekšlikumi	45
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI.....	47
PIELIKUMI.....	50
1. Pielikums. Pētījuma instrumentārijs	50
2. Pielikums. Intervijas transkripts	52

IEVADS

2008./2009. gada pasaules finanšu krīze, ir ievērojami pasliktinājusi Latvijas valsts iedzīvotāju labklājības līmeni, veicinot dažādas negatīvas pārmaiņas gan ekonomikā, gan sabiedrībā – līdz ar darbaspēka pieprasījumu nodarbināto skaits vecuma grupā 15–74 gadi 2009. gada laikā samazinājies par 137, 4 tūkst. jeb 12, 2%,¹ līdz ar to bezdarba līmenis 2009. gada beigās sasniedzis 16, 9%.² Nelabvēlīgās pārmaiņas darba tirgū, savukārt atspoguļojās *trūcīgo personu* skaita pieaugumā, jo nozīmīga iedzīvotāju daļa vairs nespēj sevi un savu ģimeni nodrošināt ar pamatvajadzībām.

2012. gada janvārī trūcīgās personas statusu valstī ir ieguvuši 160 324 iedzīvotāji no, kuriem 31 739 dzīvo Rīgā.³ Lai sniegtu atbalstu šāda veida grūtībās nonākušajiem iedzīvotājiem, valstī ir izveidotas dažādas sociālās palīdzības programmas, piemēram, tiek izsniegti pabalsti, kas paredzēti dažādiem mērķiem – garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai, dzīvokļa siltumenerģijas pakalpojumu apmaksai vai bērnudārza izdevumu segšanai, bet tiem bezdarbniekiem, kuri pabalstus nesaņem, ir iespēja strādāt astoņdesmit latu programmā (iepriekšējā simtlatnieku). Līdzās šiem pabalstiem un programmai valstī ir izveidotas divas atšķirīgas bezmaksas pārtikas izsniegšanas sistēmas, proti, pārtikas paku izdale un siltā ēdiena izsniegšanas vietas jeb *Zupas virtuves*.

Bakalaura darba ietvaros uzmanību vēlos vērst uz otro no tām – Zupas virtuvi – bezmaksas pārtikas izsniegšanas sistēmu, kas šobrīd ar Rīgas domes atbalstu darbojās sešās vietās un vēl piecās tiek līdzfinansētas, sadarbojoties ar dažādām reliģiskām un nevalstiskām organizācijām.⁴ Bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietas mazaizsargāto iedzīvotāju ēdināšanai ir salīdzinoši nesena prakse Latvijā, kas īpaši aktualizējās līdz ar strauju valsts ekonomisko lejupslīdi, iepriekš minēto iemeslu dēļ.

Antropoloģijā ir iedibinātas senas tradīcijas izmantot ēdienu un ēšanas prakses, lai pētītu plašākus jautājumus, tādi kā vēsturiskie procesi, sociālā organizācija, simbolu sistēmas vai kultūras vērtības.⁵

Gan socioloģijā, gan arī antropoloģijā kopīga maltīšu ieturēšana tiek skatīta kā akts, kas liecina par sadraudzību, brālību, intimitāti un grupas vienotību.⁶ Savā bakalaura darbā gan

¹ Latvijas Republikas Ekonomikas Ministrija (2010). *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. 74. lpp. Sk. 04.03.2012.: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2010_1/2010_jun.pdf

² Turpat.

³ *Pašvaldību ikmēnešu operatīvais pārskats par sociālās palīdzības sniegšanu* (2012). (sagatavots pēc pieprasījuma)

⁴ Rīgas Domes Labklājības Departaments. *Rīgas Domes finansēties zupas virtuves pakalpojumi*. Sk.16.12.2011.: <http://www.ld.riga.lv/zupas-virtuves.html>

⁵ Marshall, R., C. (2010). *Cooperation in Social and Economic Life*. USA: AltaMira. P-181

nevēlos tieši pētīt ēšanas prakses, bet apmaiņas attiecības, kas noris starp dažādiem procesa dalībniekiem bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā.

Tēmu par attiecībām Zupas virtuvē (turpmāk arī – ZV) jau aizsāku pētīt 2011. gada rudenī sava lauka darba ietvaros, īpašu uzmanību pievēršot varas attiecībām, bet novēroju, ka vienlīdz aktuāli ir arī tādi jautājumi kā apmaiņa un reciprocitāte.

Turpinot iepriekš veiktā pētījuma tēmu, bakalaura darbā to vēlos skatīt caur ekonomikas antropoloģijas perspektīvu un padziļināti iepazīt ZV apmeklētāju un darbinieku savstarpējo apmaiņu, sadarbību un interakciju.

Bakalaura darba tēma ir **apmaiņas attiecības „Zupas virtuvē” – bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā Rīgā**. Darba mērķis ir *noskaidrot apmaiņas attiecību veidus starp Zupas virtuves apmeklētājiem un darbiniekiem*. Jēdziens *transakcija*⁷ šī darba kontekstā tiks lietots, lai apzīmētu dažāda veida apmaiņu un interakciju starp ZV darbiniekiem un apmeklētājiem.

Lai sasniegtu darba mērķi risināti šādi *darba uzdevumi*:

1. Iepazīties ar zinātnisko literatūru, kas aplūko sociālo apmaiņas teoriju no ekonomikas antropoloģijas perspektīvas un Burdjē kapitālu formas un nozīmes, izveidojot bakalaura darba teorētisko ietvaru;
2. Raksturot ZV apmeklētāju savstarpējās un apmeklētāju - darbinieku apmaiņas attiecības;
3. Apzināt reciprocitātes formas ZV apmeklētāju savstarpējās attiecībās;
4. Izvērtēt sociālā, kultūras un simboliskā kapitāla izpausmes ZV apmeklētāju savstarpējās un apmeklētāju – darbinieku attiecībās.

Kā pētījuma **pētnieciskie jautājumi** tika izvirzīti šādi jautājumi:

1. *vai Zupas virtuvē pastāv kādi noteikti apmaiņu tīkli, ja šādi tīkli pastāv, kā tie darbojās:*
2. *vai un kā sociālais kapitāls ietekmē preču un labumu apmaiņu un plūsmu starp Zupas virtuves apmeklētājiem un darbiniekiem;*
3. *vai preču un labumu apmaiņa veicina jaunu sociālo kontaktu rašanos.*

Darba struktūru veido 7 nodaļas. Pirmā un otrā nodaļa ietver darba teorētisko pamatojumu un tā veltīta sociālās apmaiņas teorijai ekonomikas antropoloģijā un Burdjē kapitālu formām. Kā zināms, **apmaiņas teorijā** tiek pieņemts, ka apmaiņa ar sociāliem un materiāliem resursiem ir cilvēku mijiedarbības fundamentāla forma⁸. Antropoloģijas profesori Rauls Oka (*Rahul Oka*) un Augustīns Fuentes (*Augustines Fuentes*) no Nouter Deimas (*Notre*

⁶ Marshall, R., C. (2010). *Cooperation in Social and Economic Life*. P-181

⁷ *Oxford Dictionaries*. Sk. 03.03.2012.: <http://oxforddictionaries.com/definition/transaction?q=transaction>

⁸ Office of Research. (1996). *Social Exchange Theory*. Sk. 05.03.2012.: <http://www.washington.edu/research/pathbreakers/1978a.html>

Dames) universitātes uzskata, ka sadarbība jeb *kooperācija* ir cieši saistīta ar apmaiņu, proti, indivīdu tīkli, kas savstarpēji sadarbojas un atrodas noteiktā grupā, jau pēc definīcijas ir *apmaiņas tīkli*.⁹ No tā izriet, ka, lai pastāvētu apmaiņas tīkls, ir nepieciešams *sociālais kapitāls*, ko politologs Roberts Deivids Putmans (*Robert Deivid Putnam*) attiecina uz savienojumiem starp indivīdiem, sociālajiem tīkliem un uzticamību, savstarpējības normām, kas rodas no tiem.¹⁰

Darba trešajā nodaļā aprakstīta īstenotā pētījuma metodoloģija. Darba ceturtajā, piektajā un sestajā nodaļā, balstoties uz lauka darbā iegūtajiem datiem, analizētas ZV apmeklētāju un darbinieku apmaiņas attiecības un reciprocitātes aspekti. Darba noslēdzošajā nodaļā izvērsta diskusija par pētījuma rezultātiem, apkopoti secinājumi un priekšlikumi turpmākai pētniecībai.

⁹ Oka, R., Fuentes, A. (2010). *From Reciprocity to Trade*. In: Marshall, R, C. *Cooperation in Social and Economic Life*. USA: AltaMira. P- 6

¹⁰ Smith, M. K. (2000-2009). *Social capital*. the encyclopedia of informal education. Sk. 05.03.2012.: http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm

1. SOCIĀLĀS APMAIŅAS TEORIJA EKONOMIKAS ANTROPOLOĢIJAS PERSPEKTĪVĀ

Ekonomikas antropoloģija ir sociālo zinātņu nozare, kas pēta ražošanu un preču patēriņu kā nozīmīgu kultūras daļu.¹¹ Saskaņā ar kultūras antropologa Stjuarta Platnera (*Stuart Plattner*) viedokli, tā ir zinātne, kas pēta ekonomikas institūcijas un uzvedību izmantojot etnogrāfiskās metodes.¹² Etnogrāfiskā pieeja nozīmē dziļu, ilgstošu un holistisku sabiedrības izpēti, pēc Platnera, viena no biežāk izmantotajām pētniecības metodēm šajā pieejā ir līdzdalīgais novērojums, kad pētnieks dzīvo vietējā sabiedrībā un iesaistās tās dažādajās aktivitātēs. Līdzdalīgais novērojums pētniekam palīdz gūt vietējās kultūras redzējumu un izprast tās vērtību sistēmu,¹³ tādēļ šī metode tika izmantota arī pētot apmaiņas attiecības ZV.

Sociālās apmaiņas teorija ir kļuvusi par vienu no mūsdienu visambiciozākajām sociālajām, jo īpaši sociopsiholoģiskajām teorijām.¹⁴ Tā ir attīstījusies no tādām zinātnēm kā ekonomika, psiholoģija un socioloģija. Teorijā tiek aplūkoti vairāki jēdzieni, t.sk., *vērtība* un *lietderība*, *peļņa* un *atlīdzība*, *atzīšana*, *statuss* un *reputācija*, *vara* un *atkarība*, kā arī *uzticība* un *apmaiņas attiecības*.¹⁵ Teorijas pirmsākumi aizstiepjas līdz pat pagājušā gadsimta vidum, taču apmaiņas veidi antropoloģijā tika jau pētīti agrāk.

Atskatoties pagātnē socioloģiju ar sociālās apmaiņas teoriju iepazīstināja tādi teorētiķi kā: Džordžs K. Homans (*George C. Homans*) ar darbu „*The Human Group, Social Behavior: Its Elementary Forms*”, (1961), Ričards Emersons (*Richard M. Emerson*) ar darbu „*Power–Dependence Relation.*” (1962) un Peters Blaus (*Peter Blau*), ar darbu „*Exchange and Power in Social Life*” (1964),¹⁶ taču antropoloģiju ar to iepazīstināja ekonomikas antropologs G. M. Gūdfellovs (*G. M. Goodfellow*) ar darbu „*Principles of Economic Sociology: Economics of Primitive Life as Illustrated from the Bantu Peoples of South and East Africa*”. Turpinājumā ieskicēšu teorētiķu galvenās idejas un skatījumu par sociālo apmaiņu.

¹¹ Plattner, S. (1989). *Economic Anthropology*. Stanford: Stanford University Press. P-1

¹² Turpat.

¹³ Turpat. P-2

¹⁴ Zafirovski, M. (2005). Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic-Behaviorist Formulations. *Electronic Journal of Sociology*. P-1 Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETtheory.pdf>

¹⁵ Devan, J., (2006). *Theories Used in Is Research. Social Exchange Theory*. York university. Sk. 16.04.2012.: <http://www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory.htm>

¹⁶ Zafirovski, M. (2003). *Some Amendments to Social Exchange Theory: A Sociological Perspective*. University of North Texas. Sk.16.04.2012.: http://theoryandscience.icaap.org/content/vol004.002/01_zafirovski.html

Saskaņā ar sociologa Džordža K. Homana teikto, tā ir izstrādāta ar mērķi izzināt cilvēka sociālo uzvedību un ekonomisko darbību.¹⁷ Tādēļ sociālās apmaiņas teorija var kalpot par vienu no galvenajām paradigmām gan sociālajā psiholoģijā un socioloģijā, gan arī antropoloģijā.¹⁸ Pēc Homana, sociālās apmaiņas teorija ir balstīta uz premisu, ka cilvēka uzvedība jeb sociālā interakcija ir taustāmu un netaustāmu darbību apmaiņu.¹⁹ Blaus uzsver, ka tās galvenā atšķirība no ekonomikas apmaiņas teorijas ir tā, ka tajā tiek skatītas attiecības starp apmaiņas aktoriem.²⁰ Tā, piemēram, tiek uzskatīts, ka interakcija starp diviem aktoriem var radīt dažādas sekas, jo aktors var mainīt savus resursus atkarībā no otra aktora liktajām cerībām. Pēc Emersona un Blaua, vara ir mehānisms, kas var izskaidrot attiecības starp aktoriem. Viņuprāt, vara ir attiecību īpašums, nevis aktora, jo tā netieši atrodas no otra atkarības.²¹

Mūsdienās sociālās apmaiņas teorija pastāv dažādās formās, bet tajās visās galvenais koncepts ir, ka aktors apmaina resursus, izmantojot sociālās apmaiņas attiecības.²² Sociālā uzvedība ir saistīta ar resursu apmaiņu, maiņa notiek ne tikai ar materiālām precēm, bet arī ar nemateriālām, piemēram, simboliem vai statusa atzīšanu. Ziemeļamerikas ziemeļrietumu krastā dzīvojošās sabiedrības ir slavenas ar konkurējošo dāvanu apmaiņu, jeb *potlaču*, proti, šo sabiedrību virsaiši savā starpā apmainījās iespaidīgām dāvanām, kuru mērķis bija parādīt dāvinātāja bagātību. Pārspējot iepriekšējo dāvinātāju, virsaitis nodrošināja sava statusa atzīšanu.²³ Personas, kas daudz dod citiem, cenšas tikpat saņemt arī atpakaļ, savukārt personas, kas daudz saņem, izjūt spiedienu tikpat daudz atgriezt atpakaļ.²⁴

Emersons iesaka izmantot sociālās apmaiņas teoriju kā pamatu, kad ir nepieciešams skaidri formulēt resursu apriti nepilnīgos tirgus apstākļos starp diviem aktoriem vai tīklu,²⁵ tādēļ tā tiek pielietota arī pētot transakcijas starp ZV apmeklētājiem un darbiniekiem.

¹⁷ Smith, M. K. (2000-2009). *Social capital. the encyclopedia of informal education*. Sk. 5.03. 2012.: http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm

¹⁸ Zafirovski, M. (2005). *Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic-Behaviorist Formulations*. P-1 Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETtheory.pdf>

¹⁹ Homans, G. (1961). citēts no Zafirovski, M. (2005). *Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic-Behaviorist Formulations*. *Electronic Journal of Sociology*. P-2 Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETtheory.pdf>

²⁰ Blau, M., P. (1964). *Exchange and Power in Social Life*. *Sociology political science*. New Jersey: Transaction Publishers. P-91

²¹ Emerson, R. (1962). citēts no Devan, J., (2006). *Theories Used in Is Research. Social Exchange Theory*. York university . Sk. 16.04.2012.: <http://www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory.htm>

²² Devan, J., (2006). *Theories Used in Is Research. Social Exchange Theory..* Sk. 16.04.2012.: <http://www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory.htm>

²³ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 279. lpp.

²⁴ Turpat.

²⁵ Emerson, R. (1987). citēts no Devan, J., (2006). *Theories Used in Is Research. Social Exchange Theory* Sk. 16.04.2012.: <http://www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory.htm>

Nākamajā apakšnodaļā tiks sniegts retrospektīvs izklāsts par apmaiņas jēdziena attīstību sociālajā un kultūras antropoloģijā.

1.1 Sociālās apmaiņas jēdziens kultūras un sociālajā antropoloģijā

Viens no pirmajiem antropologiem, kurš saskatīja saikni starp kultūru un ekonomiku, bija poļu izcelsmes antropologs Bronislavs Maļinovskis (*B. Malinowski*). Viņš savā etnogrāfijā „*Argonauts of the Western Pacific*” (1922) apgalvoja, ka trobriāniešu saimniekošanas praksēs būtiska loma ir radniecībai, kas saistīts ar to, ka trobriānietis ievērojamu daļu savas jamsas ražas atdod māsas un/vai mātes vīriem. Maļinovskis bija izpētījis, ka šāda rīcība ir nepieciešama, lai uzturētu un stiprinātu sociālās attiecības, turklāt ar jamsas daudzumu trobriānietis norādīja arī uz savu stāvokli sabiedrībā – jo vīrietim bija vairāk sievu, jo lielākas jamsas kaudzes atradās viņa mājas priekšā un augstāks ieņemamais stāvoklis sabiedrībā. Antropologs arī atklāja, ka nozīmīgu vietu saimniekošanā ieņem maģija un *Kulas* apmaiņa ar prestiža priekšmetiem.²⁶

Sociālās apmaiņas jēdzienu antropoloģijā iedibināja franču sociologs un antropologs Marsels I. Moss (*Marcel I. Mauss*), viņa idejas ir iedvesmojušas daudzus turpmākos sociālo zinātņu pētniekus attīstīt savas teorijas par apmaiņu un reciprocitāti, starp tiem ir minami tādi ievērojami antropologi, kā Klods Levī– Stross (*Claude Levi– Stross*) un Māršals Salins (*Marshall D. Sahlin*).

Moss savā 1925. gadā publicētajā, esejā „*Essai sur le Don*” apraksta dāvanu došanas fenomenu dažādās pirms industriālās sabiedrībās. Moss dāvanu došanu saskatīja kā obligātu pienākumu, liekot fokusu uz normatīvajiem likumiem, kas nosaka dāvināšanas procesu.²⁷ Dāvanu došanas izplatība primitīvajās sabiedrībās Mosu ierosināja izveidot tādu jēdzienu kā *totāls sniegums (total prestation)*.²⁸ Piemēram, gredzena pasniegšana sievietei ir uzskatāma par totālu sniegumu, jo tas vēstī par personu vai personu grupu, kas pasniedz dāvanu.²⁹ Mūsdienu antropologs Tomass Hillans Ēriksens (*T. H. Eriksen*) raksta, ka šāda dāvana ir devēja personības, politiskā ranga vai sociālās pozīcijas izpausme, ko iespējams izprast tikai attiecīgā kulturālā visuma kontekstā.³⁰

²⁶ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 277. lpp.

²⁷ Befu, H. (1977). *Social Exchange*. Annual Reviews of Anthropology. Stanford, California: Stanford University. P-225 Sk. 16.04.2012.:

<http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.06.100177.001351>

²⁸ Turpat.

²⁹ Ēriksens, T. H. (2010) *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 283. lpp.

³⁰ Turpat.

Levī - Stross, Mosa ideju iedvesmots, attīstīja savu radniecības teoriju par sieviešu apmaiņu. Savā grāmatā „*The Elementary Structures of Kinship*”, kas tika izdota 1949. gadā,³¹ antropologs raksta, ka pastāv trīs elementārās radniecības struktūras, kurās novērojamas divas atšķirīgas apmaiņas sistēmas – ierobežotās (*restricted*) un vispārējās (*generalized*).³²

Kā trešais pētnieks ir minams Salins, viņš 1972. gadā izdeva grāmatu ar nosaukumu „*Stone Age Economic*”, kurā pauž viedokli, ka pirms kapitālistiskajās sabiedrībās ir iespējams izšķirt trīs reciprocitātes formas, kas veido sociālo attiecību tipus.³³ Sociālās apmaiņas jēdziens savu aktualitāti nav zaudējis arī mūsdienās, un aizvien piesaista daudzu pētnieku uzmanību.

1.2. Preču un dāvanu apmaiņa

Preču apmaiņas veidi variē no kultūras uz kultūru. Jau pieminētajā trobriāniešu sabiedrībā pastāv vairāki desmiti preču apmaiņas veidi un katrs no tiem izsaka citu attiecību veidu. Piemēram, *gimwali* ir tirgus apmaiņa, *laga* – atlīdzība par mutvārdu maģiju, bet *sagali* – ēdiens, kas tiek dalīts par brīvu dažādos publiskos notikumos.³⁴

Savukārt mūsu sabiedrībā ir tādi dāvanu veidi kā *suvenīrs*, ko ierasts dāvināt atgriežoties mājās no ceļojuma; *sālismaize*, ko dāvina pirmo reizi apciemojot jaunajā dzīvesvietā; *sudraba karotīte*, ko pasniedz bērnam par pirmā zobiņa iznākšanu u.c.

Sociālajā antropoloģijā tradicionāli tiek izšķirtas divas apmaiņas formas, proti, dāvanu un preču apmaiņa. Pēc amerikāņu filozofa Deivida Kaplāna (*David Kaplan*) teiktā, nošķīrums tiek balstīts uz sabiedriskuma pakāpi, kas ir ietverts apmaiņā,³⁵ taču, pēc Džeimsa G. Karriera (*James G. Carrier*) domām, šis dalījums ir kas vairāk kā tikai atšķirīgas attiecības starp transakciju veicējiem, jo ir antropologi, kuriem šis nošķīrums apzīmē arī divus dažādus sociālās dzīves tipus un sociālās organizācijas.³⁶

Kā jau iepriekš minēju, tad pirmais, kas sāka tuvāk pētīt dāvanu un preču apmaiņu, bija Moss. Viņš apgalvoja, ka ir maldīgs pieņēmums dāvanas uzskatīt par brīvprātīgām,

³¹ Befu, H (1977). *Social Exchange*. Annual Reviews of Anthropology. Stanford, California: Stanford University. P-225 Sk. 16.04.2012.: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.06.100177.001351..>

³² Tjon Sie Fat, F.E. (1981). *More Complex Formulae of Generalized Exchange*. JStore. P-377 Sk. 16.04.2012.: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2742232?uid=3738496&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698894366147>

³³ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 285 lpp.

³⁴ Turpat.

³⁵ Kaplan, D. (1997). Gift Exchange. In. Barfield, T. (ed.), *The Dictionary of Anthropology*. Oxford: Blackwell Publishing. P. 224-225

³⁶ Carrier, J., G. (1995). *Gifts and Commodities: Exchange and Western Capitalism Since 1700*. London: Routledge. P-20

nesavtīgām un spontānām, jo tās ir obligātas un savtīgas.³⁷ Antropoloģe Mērija Duglasi (*Mary Douglas*) pievienojas šim viedoklim un uzskata, ka, lai arī labdarība ir viena no kristietības vērtībām, tomēr tāds jēdziens kā bezmaksas dāvana nepastāv.³⁸ Mosa centrālā ideja esejā par dāvanām ir tā, ka dāvana iemieso divus atšķirīgus attiecību veidus: preču un dāvanu attiecības.³⁹ Moss preču attiecības saskatīja kapitālistiskajās valstīs, kur tirgus transakcijas, viņa skatījumā, notiek atsvešināti un autonomi, turklāt apmaiņas laikā ar striktu nošķirumu starp lietām un personām. Savukārt, dāvanu attiecības, Moss attiecināja uz pirms kapitālistiskajām valstīm, jo tajās preces nodošana īpašumā ir saistīta ar personiskākām attiecībām.⁴⁰ Šim Mosa viedoklim nepiekrītu, jo kā jau iepriekš minēju arī mūsu sabiedrībā pastāv dažādi dāvanu attiecību veidi. Labs piemērs ir Japānas sabiedrība, kurā pieņemts periodiski noteiktām personām nosūtīt dāvanas. Dāvanas tiek sūtītas divreiz gadā, agrā decembrī (*o-seibo*) un agrā jūlijā (*o-chugen*). Dāvanu veids un to cena ir atkarīga no attiecībām, kas pastāv starp dāvinātāju un saņēmēju, jo dāvanas tiek pasniegtas gan radniekiem un vecākiem, gan arī kolēģiem, priekšniekiem, skolotājiem vai citām personām, ar kurām tiek uzturētas sociālas attiecības.⁴¹

Viens no visietekmīgākajiem Mosa pieejas interpretētājiem ir antropoloģijas doktors Kriss Gregorijs (*Chris Gregory*), kurš ir „*Gift and Commodities*” (1982) grāmatas autors.⁴² Gregorijs uzskata, ka preču apmaiņa ir orientēta uz sistēmu, kas ražo materiālus objektus, tādēļ to ir nepieciešams skaidrot ar atsauci uz lietu ražošanas sociālajiem apstākļiem.⁴³ Pēc Gregorija izriet, ka preču apmaiņa nav tikai vienkārša, fiziska objektu ražošana, bet tā ir arī orientēta uz sociālu objektu ražošanu.⁴⁴ Proti, ražojot fiziskus objektus tiek radīta arī preces sociālā identitāte un ražošanas procesa laikā personu nevienlīdzīgās attiecības ar tām. Preču apmaiņas attiecības veido transaktori un sabiedrība, kurās tās atrodas.⁴⁵ Pēc Gregorija formulējuma, dāvanu apmaiņa ir balstīta uz apmaiņu ar neatvasināmiem (*inalienable*) objektiem starp savstarpēji atkarīgiem transaktoriem, bet preču apmaiņa ir ar atvasināmiem (*alienable*) objektiem starp savstarpēji neatkarīgiem transaktoriem.⁴⁶ Antropologi Maurīs Blohs (*Maurice Bloch*) un Džonatans P. Parrijs (*Jonathan P. Parry*) atsaucoties uz Švarcu

³⁷ CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.:

http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts-1_-3.html

³⁸ Mauss, M. (1990). *The Gift*. London: New Fetter Lane. P-vii

³⁹ CSAC Publication. *Gift and commodity*. University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.:

http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts-1_-3.html

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ About.com. *Japan Travel*. Sk.20.04.2012. : <http://gojapan.about.com/cs/traditioncustom/a/oseibo.htm>

⁴² Carrier.J.,G. (1995). *Gifts and Commodities: Exchange and Western Capitalism Since 1700*. P-vii

⁴³ Turpat. P-20

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Turpat.

⁴⁶ Bloch, M.,Perry, J. (1989). *Money and the Morality of Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press. P-8

(Schawartz, 1967) raksta, ka dāvana gan tās dāvinātājam, gan saņēmējam uzstiepj noteiktu identitāti, un atklāj ideju, ka saņēmējs atsauc atmiņā dāvanas dāvinātāju, taču naudas dāvanas šādu identitāti neatklāj, proti, neakcentē dāvinātāja autoritāti.⁴⁷ Piemēram, mūsu sabiedrībā tāds dāvanas veids kā *suvenīrs*, no latīņu valodas tulkojumā nozīmē – palikt atmiņā⁴⁸, bet Kulas apmaiņas priekšmeti – gliemežvāki, nes līdzī iepriekšējā īpašnieka vārdu⁴⁹, kas tieši apliecina augstāk minēto viedokli. Pēc šo autoru domām, mūsu sabiedrībā nauda tiek attiecināta uz ekonomikas sfēru, kurā attiecības tiek uztvertas kā bezpersoniskas, īslaicīgas, spekulatīvas un amorālas. Tādēļ naudu pasniegt kā dāvanu personiskās, ilgstošās, morālās un altruistiskās attiecībās šķiet nepiemēroti.⁵⁰ Saskaņā ar franču antropologa Luija Dimonta (*Luis Dumont*) teikto, tas ir tāpēc, ka neērtība rodas no tā, ka nauda tiek uzskatīta par dabisku, taču ekonomika – par atsevišķu domēnu uz kuru vispārēji morāles priekšstati nav attiecināmi.⁵¹

Sociālo zinātņu pētnieks Andrejs Russ (*Andrej Rus*) raksta, ka dāvanas un preces nošķirums mūsdienās ir kļuvis par daudzu sociālo pētnieku strīdus objektu, jo, lai arī nošķirums starp precī un dāvanu ir noderīgas kā analītiskās vienības, daži pētnieki uzskata, ka to kontrasts ir nepamatots.⁵² Piemēram, ir pētnieki, kas uzskata, ka dāvanu apmaiņa patiesībā iekļauj daudz vairāk ekonomisko kalkulāciju, nekā. Moss bija pieņēmis.⁵³ Pēc Karolīnas Hamfrijas (*Carolina Humhrey*) un Stefana Hūdžinsa (*Stephan Hugh-Jones*) domām, ekonomiskās kalkulācijas dāvanu apmaiņā ir novērojamas gan kapitālistiskajās, gan tradicionālajās sabiedrībās.⁵⁴ Savukārt, franču domātājs Burdjē ievēroja, ka ļoti bieži vienīgā lietas, kas dāvanu apmaiņu padara atšķirīgu no vienkārša bartera ir parasts laika misēklis starp dāvanu un aprēķina dāvanu. No Burdjē idejas izriet, ka dāvana ir tikai netieša un aizkavējusies apmaiņa ar precēm un pakalpojumiem.⁵⁵

Tātad var teikt, ka nošķirums starp dāvanu un precī ir ļoti trausls un to ir iespējams dažādi interpretēt. Nākamajā apakšnodaļā aplūkošu dāvanas un reciprocitātes saistību M. Salina interpretācijā, ko izmantošu kā sava darba teorētisko pamatu.

⁴⁷ Bloch, M., Perry, J. (1989). *Money and the Morality of Exchange*. P- 9

⁴⁸ Pigliasco, G.,C. (2005). *Lost in Translation: From Omiyage to Souvenir*. Usa: University of Hawaii. P-178.

⁴⁹ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 279. lpp.

⁵⁰ Bloch, M., Perry, J. (1989). *Money and the Morality of Exchange*. P- 9

⁵¹ Turpat.

⁵² Rus, A. (2008). „*Gift vs.commodity*” *debate revisoted*. Anthropological Notebooks. University of Ljubljana P-83. Sk. 20.04.2012.: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2008_1/Antropological_Notebooks_XIV_1_Rus.pdf

⁵³ Turpat.

⁵⁴ Humphrey, C., Hugh-Jones, S. (1992). *Barter, Exchange and Value: An Anthropological Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. P-3

⁵⁵ Rus, A. (2008). *Gift vs.commodity*” *debate revisoted*. Anthropological Notebooks. University of Ljubljana P-83. Sk. 20.04.2012.: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2008_1/Antropological_Notebooks_XIV_1_Rus.pdf

1.3. Apmaiņa un reciprocitāte M. Salina teorijas interpretācijā

Ar dāvanu ierasts, saprast lietu, ko saņem bez maksas, taču pēc antropologu domām tādu dāvanu nemaz nav, jo katrai dāvanai piemīt nozīme un funkcija, ko tai piešķir tās dāvinātājs, gan tās saņēmējs. Saskaņā ar Eriksena pausto viedokli, dāvana ir nozīmīgs līdzeklis, lai dibinātu sociālas attiecības, salīgtu mieru vai koptu draudzību.⁵⁶ Angļu valodā pastāv teiciens: „*friends make gifts, gifts make friends*”⁵⁷, kas skaidri norāda uz dāvanu sociālo attiecību dimensiju.

Salins uzskata, ka dāvanu apmaiņai piemīt savstarpējība jeb *reciprocitāte*. Antropologs reciprocitāti saskata starp attiecībām, kad divas personas vai grupas mijiedarbojas.⁵⁸ Viņaprāt, savienojums starp materiālo plūsmu un sociālajām attiecībām ir reciprociāls.⁵⁹ Izplatīta tendence, pēc Salina domām, ir reciprocitāti uztvert kā balansētu, bezierunu – viens pret vienu apmaiņu, kā arī to attiecināt tikai uz materiāliem transfēriem,⁶⁰ taču viņš to neatbalsta. Viņa skatījumā reciprocitāte ir dažādu apmaiņas formu kopums.⁶¹ Salins izdala šādas reciprocitātes formas:

- *Vispārējā reciprocitāte*, to raksturo galēja solidaritāte. Tā tiek attiecināta uz altruistiskām transakcijām. Šajā reciprocitātes veidā tiek uzsvērti sociālie apmaiņas aspekti, taču ekonomiskie un materiālie tiek noklusēti. Šo reciprocitātes veidu lieliski ataino Maļinovska *tīrā dāvana*, kā arī tādi apzīmējumi kā: *dalīšanās, viesmīlība, bezmaksas dāvana, palīdzība un augstsirdība*, taču tas nenozīmē, ka atlīdzība netiek gaidīta, tā vienīgi nav aprēķināta laikā, kvalitātē vai kvantitātē.⁶²
- *Līdzsvarotā reciprocitāte* tiek attiecināta uz tiešu apmaiņu, kas notiek ar līdzvērtīgām precēm, proti, mūsu sabiedrībā to varētu saukt par pirkšanu un pārdošanu.⁶³ Šajā reciprocitātes veidā samaksa tiek sniegta nekavējoties, taču sociālas saites netiek veidotas, tādēļ tā ir mazāk personiska kā vispārējā reciprocitāte.⁶⁴
- *Negatīvā reciprocitāte* tiek raksturota kā antisociāla galējība. Šis reciprocitātes veids nozīmē to, ka kaut kas tiek mēģināts iegūt par velti. Tā tiek attiecināta uz tādām darbībām

⁵⁶ Ēriksens, T. H. (2010) *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 283 lpp.

⁵⁷ Draugi veido dāvanas, dāvanas veido draugus.

⁵⁸ Sahlin, M (1972.). *Stone Age Economic*. New York: Aldine de Gruyter. P-189

⁵⁹ Turpat. P-186

⁶⁰ Turpat. P-190.

⁶¹ Turpat.

⁶² Turpat. P-194

⁶³ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 286Lpp.

⁶⁴ Sahlin, M. (1972). *Stone Age Economics*. P-195

kā *nodevība, zagšana, laupīšana, blēdība* vai arī *azartspēles un spekulēšana*, taču pēdējās darbības ir attiecināmas uz gadījumiem, kad tiek mēģināts iegūt vairāk, nekā sniegts.⁶⁵

Rezumējot, var sacīt, ka solidārākās reciprocitātes formas atrodas aktoram visciešākajā tuvumā, tādēļ vispārējā reciprocitātē parasti būs iesaistīta ģimene un tuvākie radi, līdzsvarotajā – kaimiņi un paziņas, bet negatīvajā – svešinieki un nepiederošas personas.⁶⁶ Salins atzīmē, ka, lai gan šīs reciprocitātes formas ir piemērojamas arī mūsu sabiedrībai, tās tomēr vairāk attiecināmas uz primitīvo sabiedrību, jo tajās radniecība ir nozīmīgāka.⁶⁷ Nākamajā apakšnodaļā tiks stāstīts par dažādām kultūras nozīmēm, kuras ietver apmaiņas.

1.4. Apmaiņa un morāle

Lielākajā daļā sabiedrību pastāv stingri noteikumi, kas un kā ir pārdodams vai tieši pretēji nav pārdodams, taču tas nenozīmē, ka šie noteikumi vienmēr tiktu arī ievēroti. Mārketinga profesors Rasels Belks (*Russel Belk*), pētot kultūras un civilizācijas, atklāja, ka ikvienā no to ekonomikām ir sastopamas tādas lietas kā mantkārība, korupcija, alkatība un vara,⁶⁸ kas ir tieši morālo normu pārkāpumi. Kā raksta antropoloģijas profesors Ričards R. Vilks (*Richard R. Wilk*), morāles normas nekad nav tālu no ekonomikas, un tās parasti ir grūti vienu no otras nošķirt.⁶⁹

Rietumu kultūrā jau no Senās Grieķijas laikiem ir saglabājusies neviennozīmīga un zināmā mērā pat nosodoša attieksme pret naudu un tirdzniecību.⁷⁰ Nauda bieži vien tiek apzīmēta kā netīra vai pat asinīm slacīta. Šādu uzskatu, iespējams, var skaidrot ar to, ka par ideālu mājāsaimniecību tajos laikos tika pieņemts uzskatīt tādu, kura pati spēj sevi pilnībā nodrošināt,⁷¹ tātad tādu, kurā nav nepieciešams veikt naudas transakcijas, lai nodrošinātu tās pastāvēšanu. Savukārt mūsdienās pastāv nosodoša attieksme pret orgānu tirdzniecību vai prostitūciju, ko ir iespējams skaidrot ar mūsu kultūrā dominējošajām kristīgajām vērtībām. Proti, ar to, ka ķermenis tiek uzlūkots kā svēts un dzīvība naudā nav novērtējama. Vācu ievērojamais sociologs un filozofs Georgs Zimmels (*George Simmel*) naudu uztvēra kā brīvības instrumentu un nosacījumu individuālās personības pagarināšanai un uzticības paplašināšanai, bet tai pat laikā arī kā draudus morālajai kārtībai,⁷² kas apliecina augstāk

⁶⁵ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 286.lpp.

⁶⁶ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 287.lpp.

⁶⁷ Sahlin, M. (1972). *Stone Age Economics*. P-196

⁶⁸ Wilk, R., R. (1996). *Economies and cultures: foundations of economic anthropology*. Colorado: Westview Press, P-106

⁶⁹ Turpat. P-106

⁷⁰ Bloch, M., Parry, J. (1989). *Money and the Morality of Exchange*. P-2

⁷¹ Turpat.

⁷² Turpat. P-3

minēto. Tātad var apgalvot, ka gan naudas, gan ne-naudas transakcijas ietver virkni morālu normu, kas variē atkarībā no laika un sabiedrības.

1.5. Apmaiņas tīkli un sadarbība

Saskaņā ar antropoloģijas profesoru Raula Oka (*Rahul Oka*) un Augustīna Fuentes (*Augustines Fuentes*) viedokli sadarbība jeb kooperācija ir cieši saistīta ar apmaiņu, proti, tīkli, kas savstarpēji sadarbojas un atrodas noteiktā grupā jau pēc definīcijas ir apmaiņas tīkli.⁷³ Apmaiņas tīkla biedri nodrošina daudzvirzienu resursu plūsmu, starp šiem tīkliem plūst cauri gan materiāli, gan nemateriāli resursi, piemēram, dažādas vērtslietas jeb labumi, atbalsts, pakalpojumi un idejas. Neatņemams apmaiņas tīklu komponents ir reciprocitāte, kas tiek pārvaldīta un uzspiesta no tīkla biedru puses. Autori uzsver, ka reciprocitāte ir, galvenais, kooperatīvu tīklu strukturējošais mehānisms, kas tiek balstīts uz funkcionālām attiecībām. Turklāt, kā Oka un Fuentes apgalvo, no reciprocitātes un apmaiņas gala rezultātā iegūst tirdzniecību.⁷⁴

Iespējams viens no visvairāk antropoloģijā aprakstītajiem apmaiņas tīkliem, kas minēts arī šajā darbā iepriekš, ir trobriāniešu *Kulas* apmaiņa, kas ir plaša reģionāla apmaiņas sistēma un kurā tiek mainīti prestiža priekšmeti – gliemežvāki.⁷⁵ Maļinovskis, kurš atklāja šo sistēmu, to raksturoja kā ciklisku apmaiņu ar vērtīgiem priekšmetiem, kuri iedalās divās kategorijās – tika mainītas gliemežvāku kaklarotas un baltas gliemežvāku rokassprādzes.⁷⁶

Kopsavelkot, no teorētiskās literatūras avotiem izriet, ka sadarbība ir cieši saistīta ar apmaiņu. Apmiņas tīklā starp tās locekļiem plūst dažādi resursi – labumi, atbalsts, pakalpojumi un idejas. Galvenais apmaiņas tīklu strukturējošais mehānisms ir reciprocitāte. Darba turpinājumā tiks sniegts ieskats Burdjē kapitālu veidos un nozīmēs, kas ir nozīmīgi, lai pastāvētu apmaiņas tīkli. Tādēļ ir būtiski tos aplūkot arī ZV apmeklētāju savstarpējās attiecības un attiecībās starp apmeklētājiem un darbiniekiem.

⁷³ Oka, R., Fuentes, A. (2010). From Reciprocity to Trade. In: Marshall, C. *Cooperation in Social and Economic Life*. USA: AltaMira. P. 6-9

⁷⁴ Turpat. P-9

⁷⁵ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 199.lpp.

⁷⁶ Turpat. 279. lpp.

2. KAPITĀLA FORMAS UN NOZĪMES: P. BURDJĒ PIEEJA

Nenoliedzami franču sociologs Burdjē ir viens no ievērojamākiem mūsdienu domātājiem, kurš izstrādājis vairākus pētnieciskos konceptus: *habitus*, *lauks*, *simboliskā vardarbība* un *kapitāls*. Burdjē kapitālu definē kā akumulētu darbu, kā spēku, kas ir objektīvi ierakstīts lietās, no kā izriet, ka viss nav vienlīdz iespējami vai neiespējami.⁷⁷ Viens no Burdjē socioloģijas teorētiskajiem stūrakmeņiem ir ideja par sabiedrību kā daudzveidīgu sociālo lauku kopumu. Burdjē izšķir vairākus kapitāla veidus jeb formas, t.sk., *ekonomisko*, *kultūras* un *sociālo*, kas tad arī ir galvenie faktori, pēc kuriem tiek definēts aktora stāvoklis un iespējas laukā.⁷⁸ Pastāv arī koncepts par *simbolisko kapitālu*, taču Burdjē to atsevišķi neizdala, jo viņaprāt tas ir attiecināms uz visiem augstākminētajiem kapitāliem.

Nākamajās apakšnodaļās tiks sniegts detalizētāks apraksts šādām kapitāla formām – sociālajam, kultūras un simboliskajam. Ekonomiskais faktors, kas tiek attiecināts uz finansiālajiem un materiālajiem resursiem tuvāk netiks aplūkots, jo šī darba kontekstā tas nav tik nozīmīgs.

2.1 Sociālais kapitāls

Pēdējo gadu laikā *sociālais kapitāls* ir bijis viens no visbiežāk izmantotajiem jēdzieniem no socioloģijas teorijām, kas ticis lietots ikdienas sarunvalodā. Piemēram, politiska rakstura žurnālos vai dienas laikrakstos, tas bieži ir bijis interpretēts kā universālas zāles, kas noder pie dažāda veida ļaunumiem dziedējot sabiedrību.⁷⁹

Sociālo kapitālu iespējams definēt kā kopsummu, kas sastāv no esošiem vai potenciāliem resursiem, kas ir saistīti ar piederību patstāvīgam tīklam ar vairāk vai mazāk institucionalizētām pazīšanās un atzīšanas attiecībām, jeb citiem vārdiem sakot – piederību grupai.⁸⁰ Burdjē jēdzienu lieto kā instrumentālu rīku, fokusu liekot uz labumiem, ko indivīds iegūst grupai akceptējamās rīcības rezultātā, vai ar nodomu veiktu

⁷⁷ Siisiainen, M. (2000). *Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs Putnam*. ISTR International Conference „The Third Sector: For What and for Whom?” Dublin: Trinity College Sk.17.04.2012.: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/7661/siisiainen.pdf?sequence=1>

⁷⁸ Turpat.

⁷⁹ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. In: Lesser, E., L. *Knowledge and Social Capital*. USA: Butterworth-Heinemann. P-43

⁸⁰ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. P-45

darbību rezultātā, lai iegūtu šo resursu.⁸¹ Autora vārdiem sakot: „peļņa, kas uzkrājas no piederības grupai ir pamats solidaritātei, kas dara to iespējamu”.⁸²

Sociologs Alejandro Portes (*Alejandro Portes*) uzskata, ka šis jēdziens nav nekas jauns socioloģijā un tā ideja atrodama jau Emila Dirkeima (*Emila Durkheim*) un Kārļa Marksa (*Karl Marx*) darbos. Pēc sociologa domām tā atdzimšana un spēks, slēpjas divos faktoros: pirmkārt jēdziens uzmanību vērš uz sabiedriskuma pozitīvajām sekām, taču atstāj ārpus tā mazāk pievilcīgās iezīmes. Otrkārt, tas iezīmē plašākas kapitālu diskusijas struktūras pozitīvās sekas, un vērš uzmanību uz to kā beznaudas (*nonmonetary*) formas var būt nozīmīgi varas un ietekmes avoti.⁸³ Tātad sociālais kapitāls ir efektīvs sociālais tīkls, kas indivīdam vai grupai nodrošina noteiktas priekšrocības.

2.2. Kultūras un simboliskais kapitāls

Jēdziens *kultūras kapitāls* ir radies 20. gs. sešdesmitajos gados, Burdjē strādājot, kopā ar vairākiem kolēģiem. Viņu mērķis bija attīstīt jēdzienu, kuru būtu iespējams pielietot, lai analizētu izglītības sasniegumus atšķirīgu sociālo šķiru bērniem, jo viņa skatījumā ekonomiskie faktori nebija pietiekams līdzeklis, lai tos varētu pilnībā izskaidrot.⁸⁴ Burdjē uzskatīja, ka bērnu sasniegumi mācībās ir ne tikai atkarīgi no ekonomiskajiem faktoriem, bet arī no ģimenes, jo kultūras paradumi un noslieces tiek mantoti.⁸⁵ Tādējādi viņš mainīja socioloģijas tradicionālās kultūras koncepcijas, kas uz kultūru galvenokārt raudzījās tikai kā uz normu un vērtību avotu.⁸⁶

Burdjē izšķir trīs dažādas kultūras kapitāla veidus:

1. kapitāls, kas ir iekļauts *habitus*. (ar *habitus* tiek apzīmētas iemiesotas zināšanas), lielā mērā tas ir radīts ar pirmsskolas pedagoģiju (valoda, raksturs, gaume, vērtības, izredzes u.c.);
2. kapitāls, kas ir objektivizēts kultūras priekšmetos, piemēram, grāmatas, gleznas, programmas u.c. un kam iespējama gan materiāla, gan simboliska vērtība.

⁸¹ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. P-45

⁸² Budieu, P. (1985). citēts no Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. P-45

⁸³ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Application in Modern Sociology*. P-44

⁸⁴ Weininger, E. B., Lareau, A. *Cultural Capital*. SUNY College at Brockport, University at Maryland, College Park. Sk.18.04.2012.: http://www.brockport.edu/sociology/faculty/Cultural_Capital.pdf

⁸⁵ Turpat.

⁸⁶ Turpat.

3. kapitāls, kas ir institucionalizēts kultūras institūcijās un izteikts ar tādiem terminiem kā sertifikāts, diploms vai eksāmens.⁸⁷

Savukārt simboliskais kapitāls ir viens no visgrūtāk definējamiem kapitāla veidiem, jo tas daudzkārt atšķiras Burdjē lietojumā.⁸⁸ Kā raksta Dž. Hillers (*J. Hiller*) un E. Rūksbija (*E. Rooksby*), grāmatas „*Habitus: A Sense of Place*” autori, tad Burdjē to savos agrākajos darbos ir definējis kā personas estētisko gaumi, goda formu, kas lielā mērā ir ietilpināta kategorijā zem objektivizētā kultūras kapitāla kā resurss, kas uzkrājas objektos un indivīdos.⁸⁹ Autori raksta, ka viņa vēlākajos darbos simboliskais kapitāls atceļ ikvienu kultūras kapitāla definīciju, kas tika attiecināta uz individuāli piederošiem resursiem.⁹⁰

Kopumā var teikt, ka kultūras kapitāls ir zināšanas, prasmes, objektivizēti kultūras priekšmeti un izglītība, kas indivīdam var sniegt augstāku stāvokli sabiedrībā, taču simboliskais kapitāls ir resursi (sasniegumi), kas tiek vērtēti noteiktā kontekstā. Pēc Burdjē šis kapitāls ir ietverts visos kapitālu veidos.

Šajās divās nodaļās aprakstīju darba teorētisko pamatu, kas tiks izmantots, lai analizētu apmaiņas attiecību veidus un raksturotu reciprocitātes un kapitālu formas starp Rīgas ZV apmeklētājiem un darbiniekiem. Tātad sociālās apmaiņas teorija tiek izmantota, kad ir nepieciešams skaidri formulēt resursu apriti nepilnīgos tirgus apstākļos starp diviem aktoriem vai tīklu. Antropoloģijā tiek nodalīti divi apmaiņas attiecību veidi – preču un dāvanu, taču nošķirums starp dāvanu un precī ir ļoti trausls un to ir iespējams dažādi interpretēt. Naudas un ne-naudas transakcijas ietver virkni morālu normu, kas variē atkarībā no laika un sabiedrības, tajās ir iespējams izšķirt trīs reciprocitātes formas – vispārējā, līdzsvarotā un negatīvā.

⁸⁷ Siisiainen, M. (2000). *Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs Putnam*. ISTR International Conference „The Third Sector: For What and for Whom?” Dublin: Trinity College Sk.17.04.2012.: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/7661/siisiainen.pdf?sequence=1>

⁸⁸ Hillier, J. Rooksby, E. (2005). *Habitus: A Sense of Place*. England: Ashgate Publishing Limited. P- 287

⁸⁹ Turpat.

⁹⁰ Turpat.

3 PĒTĪJUMA PAR APMAIŅAS ATTIECĪBU VEIDIEM ZUPAS VIRTUVĒ METODOLOĢIJA

3.1 Pētījumā izmantotās metodes

Bakalaura darba ietvaros veiktais pētījums ir pirmais Latvijā, kas ar kvalitatīvās pētniecības metodēm pēta apmaiņas attiecību veidus starp ZV apmeklētājiem un darbiniekiem.

Darba īstenošanā tiek izmantotas vairākas savstarpēji saistītas metodes:

1. līdzdalīgais novērojums – galvenā pētījuma metode;
2. daļēji strukturētās intervijas, kas ietver ZV apmeklētāju un darbinieku intervijas;
3. *case study*, kas ietver dziļāku 2 atsevišķu gadījumu izpēti.

Līdzdalīgais novērojums

Līdzdalīgais novērojums notika laikā posmā no 2012. gada 20. marta līdz 2012. gada 12. aprīlim, kopumā laukā pavadot 12 dienas.

Lai pētījums tiktu veiksmīgi īstenots bija būtiski atrast un norobežot lauku, kurā veikt situācijas analīzi. Lauks antropoloģijā tiek uzverts kā zināšanu ieguves avots, kurā, atkarībā no lauka darba specifikas, ar dažādām datu ieguves metodēm tiek gūtas jaunas zināšanas.⁹¹ Par šādu vietu tika izraudzīta viena no Rīgas domes finansētajām ZV, kurā jau iepriekš – lauka darba ietvaros - biju veikusi saistītu pētījumu, kas atviegloja man adaptācijas procesu, jo daudziem no ZV apmeklētājiem un darbiniekiem biju jau pazīstama, tādēļ laukā vairs nejutos kā svešiniece. Pētījuma sensitīvās informācijas dēļ, precīzāks vietas apraksts netiek sniegts.

Kvalitatīvā pētniecības metode – **līdzdalīgais novērojums** – pētījumā tika izmantota, tādēļ, ka šī metode sociālantropoloģijā tiek uzskatīta par nozīmīgāko jaunu zināšanu avotu.⁹² Šajā metodē galvenais uzsvars ir uz novērošanu, nevis aktīvu līdzdalību.⁹³ Līdzdalīgā novērojuma metode pieprasa, ka antropologs dzīvo sabiedrībā, novēro un ieraksta indivīdu uzvedību, tā palīdz atklāt zināšanas, kuras tikai ar intervijas metodi nav iespējams izzināt.

⁹¹ Gupta, A., Ferguson, J. (1997). *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. California: University of California Press. P-6

⁹² Ēriksens, T., H. (2010). *Mazas vietas-lieli jautājumi*. 45.lpp.

⁹³ Peoples, J., Bailey, G. (2006). *Humanity, An Introduction to Cultural Anthropology*. USA: Wadsworth. P-89

Daļēji strukturētās intervijas

Līdzdalīgā novērojuma metode tika papildināta ar otru sociālajās zinātnēs plaši izmantotu kvalitatīvās pētniecības metodi – **daļēji strukturēto interviju**.

Daļēji strukturētās intervijas tika veiktas ar 6 Zupas virtuves apmeklētājiem un 1 bijušo darbinieku, informantiem ērtā un pieejamā vietā. Intervijas tika veiktas laika posmā no 2012. gada 30. marta līdz 2012. gada 12. aprīlim. Intervijas tika ierakstītas diktofonā un vēlāk transkribētas.

Pēc socioloģijas profesora Džeimsa A. Holsteina (*Holstein, James A.*) un sociologa Džabera F. Gabriuma (*Gabrium, Jaber F.*) domām, gandrīz 90 % datu sociālo zinātņu pētījumos tiek iegūts tieši šādā veidā.⁹⁴ Šis intervijas veids informantam sniedz iespēju brīvi izteikties, bet tai pat laikā intervējamo notur pie noteikta jautājuma loka.⁹⁵

Izmantojot daļēji strukturētās intervijas metodi tiek iegūta t.s. *insider* pozīcija, kas šī pētījuma ietvaros bija ļoti būtiski, taču pēc veiktajām intervijām secināju, ka iegūtie dati lielākoties atsedz vien pirmo informācijas slāni. Interviju instrumentārijs tika veidots balstoties uz teorētisko literatūru un līdzdalīgā novērojuma laikā novēroto, tas sastāv no trīs tematiskajiem blokiem: par informantu, par interakciju, par apmaiņu. (sk. 1. pielikumu).

Gadījumu padziļināta izpēte

Tā kā daļēji strukturētās intervijas metode pilnībā nesniedza cerētos rezultātus, tika nolemts pētījumā izmantot t.s. *case study* jeb gadījumu izpētes metodi, kas sociālajās zinātnēs tiek izmantota, lai gūtu dziļu priekšstatu par vienu vai nedaudziem gadījumiem.⁹⁶ Fokusējoties uz vienu atsevišķu gadījumu/ iem tiek arī aplūkots plašākās konteksts, kurā tas atrodas.⁹⁷ Šis metodes veids pieprasa, lai dati būtu derīgi, izmantot atšķirīgus datu ieguves veidus.⁹⁸ Šī pētījuma ietvaros tika pētīti divi atšķirīgi gadījumi – ar informanti sievieti, kura no ZV nes ēdienu līdz uz mājām, bet otrs – ar vīrieti, kurš mitinās nakts patversmē un maltītes ietur uz vietas ZV. Lai izpētītu katru gadījumu dziļāk, tika veikts apciemojums dzīvesvietā un asistēts dienas gaitās, atkarībā no tā, cik katrā gadījumā ilgi/daudz tas bija iespējams. Jāatzīmē, ka mana klātbūtne ietekmēja informantu ierasto uzvedību un darbības, taču dzīvesvidi tā neizmainīja. Par to, kā mana klātbūtne ietekmēja informantu uzvedību, plašāks apraksts tiks sniegts diskusijas nodaļā.

⁹⁴ Holstein, J., A., Gubrium, J., F. (1995). *The Active Interview*. Newbury Park, CA: SAGE

⁹⁵ Lee, T.,W. (1998). *Using Qualitative Methods in Organizational Research*. London: SAGE Publication. P-62.

⁹⁶ Bromley (1986) citēts no Yin, R., K. (2009). *Applications of Case Study Research*. Sage Publications . P-4

⁹⁷ Yin, R., K. (2009). *Applications of Case Study Research*. Sage Publications. P-4

⁹⁸ Yin, R., K. (2009). *Applications of Case Study Research*. Sage Publications. P-4

Darba izvēlētajā tēmā – *apmaiņas attiecību veidi Zupas virtuvē– bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā, Rīgā* – ietver arī personiskus un sensitīvus jautājumus, tādēļ es kā pētniece centos gan līdzdalīgā novērojuma laikā, gan *case study*, gan arī veicot intervijas (kas tika veiktas blakus esošajā kafejnīcā) rast katram pētījuma dalībniekam individuālu pieeju, ņemot vērā tā personību un intervijas norises vietu. Līdz ar to līdzdalīgā novērojuma laikā sarunājoties ar cilvēkiem es ņēmu vērā vietas apstākļus, taču veicot intervijas, uzdevu tādus jautājumus, cik attiecīgajā situācijā bija iespējams, atstājot iespēju arī atteikties sniegt atbildi.

Darba turpinājumā tiks sniegts apraksts iegūto datu apstrādē un analīzē.

3.2. Pētījuma datu analīzes apraksts

Lauka darba gaitā tika iegūti dažādi veida dati no līdzdalīgā novērojuma, *case study* un intervijām.

Veicot lauka darbu tika veiktas lauka piezīmes, kurās arī reflektēju par saviem iespaidiem, novērojumiem un idejām, jo pievienojos Džona L. Džeksona (*John L. Jackson*) uzskatam, ka nošķirums starp lauka piezīmēm un dienasgrāmatu ir liekuļots, jo visas piezīmes un ieraksti tāpat rodas no vienas personas reakcijas un mēģinājuma analizēt.⁹⁹ Lauka piezīmēm izmantoju kladi, kuru visu lauka darba gaitu nēsāju sev līdzī. Jāatzīmē, ka lauka piezīmes, praktisku apsvērumu dēļ, netika veiktas turpat uzreiz laukā, bet gan ārpus tā.

Pēc interviju veikšanas tika izdarītas piezīmes par to gaitu, kā arī pēc tam tās tika transkribētas. Pieraksti tika strukturēti pēc to veidiem un laika, kad tika izdarītas piezīmes.

Veicot *case study* tika iegūts vizuālais materiāls, kurā fotogrāfiju informantu dzīves telpu, audioieraksts, kurā ierakstīju daļu no sarunām, kā arī rakstiskas piezīmes, kuras citā veidā nebija iespējams fiksēt.

Iegūtie dati no novērojuma un intervijām tika analizēti zīmējot shēmas, pēc Deivida M. Fatermena (*Davide M. Fatterman*) domām, vizuālā reprezentācija ir lietderīgs rīks, jo tas ļauj pētniekam pārskatāmā veidā reducēt realitāti.¹⁰⁰ Šis analīzes veids tika papildināts, un iegūtie interviju un dati tika kodēti datorā, izdalot analīzes vienības un piešķirot katrai vienībai savu krāsu. Pēc kā sekoja spilgtāko citātu atlasīšana. Savukārt lauka piezīmes tika kodētas pierakstos, izmantojot tādu pašu principu, taču daļa datu no *case study* tika kodēti datorā, daļa – pierakstos, jo bija dažāda veida dati.

Lai vieglāk būtu izprast analīzē minēto informantu pausto viedokli, turpinājumā sniegts katra informanta un intervijas norises īss apraksts. Pētījuma sensitīvās tēmas dēļ,

⁹⁹ O'Reilly, K. (2005). *Ethnographic methods*. New York: Routledge. P-98

¹⁰⁰ Fatterman, D.,M. (2010). *Ethnography: Step-by-Step*.USA: Sage Publication. P-102

informantu vārdi ir mainīti, kā arī netiek izpausta informācija, kas tieši liecinātu par informanta identitāti.

3.3. Informantu raksturojums

1) *Magda, pieredze zupas virtuvē – aptuveni 3 gadi*

Magda – 63 gadi – romu tautības pārstāve. Jau dažus gadus Magda ir pensijā. Ēdienu no ZV sieviete nes uz mājām savai ģimenei, jo dzīvo kopā ar diviem pieaugušiem bērniem, un slimajai kaimiņienei. Magdai ir 5 klašu izglītība, taču viņa uzsver, ka agrākos laikos ir baudījusi ļoti pārtikušu dzīvi. Magdu iespējams raksturot kā ļoti pozitīvu un ar humora izjūtu apveltītu cilvēku. Informante intervijas laikā ir ļoti atvērta un labprāt dalās savā pieredzē. Ar Magdu ārpus ZV kopumā tikos 3 reizes.

2) *Roberts, pieredze zupas virtuvē – aptuveni 2 gadi*

Roberts – 61 gads, pēc tautības ir latvietis, pašlaik gaida, kad tiks sasniegts pensionēšanās vecums. Vīrietis ZV ēd uz vietas, jo ir nakts patversmes klients. Roberts nav pabeidzis augstāko izglītību, un ilgu laiku savas dzīves ir pavadījis ieslodzījumā. Roberts pats izrādīja iniciatīvu dalībai intervijā, jo atcerējās, ka iepriekšējā pētījuma laikā biju intervējusi viņa draugu. Robertu var raksturot kā ļoti laipnu, draudzīgu un savā ziņā viltīgu cilvēku. Vīrietis intervijā ļoti detalizēti atklāja savu dzīves pieredzi. Ar Robertu ārpus ZV kopumā tikos 2 reizes, vienā no tikšanās reizēm Roberts bija nelielā alkohola reibumā un pēc tās palūdza aizdot naudu.

3) *Inita, pieredzes zupas virtuvē – aptuveni 4 mēneši*

Inita – 40 gadi, pēc tautības ir latviete, viņa ir atraitne un 3 bērnu māte, kura ilgstoši atrodas bez darba. Ekonomisku apsvērumu dēļ jaunākie bērni dzīvo laukos, vecākais ir izveidojis pats savu ģimeni. Ēdienu sievietes nes uz mājām. Intervijas laikā sieviete atzina, ka ir sagurusi pēc vakardienas dzimšanas dienas svinībām, iespējams, tāpēc sieviete sniedza ļoti īsas un strupas atbildes.

4) *Armands, pieredze zupas virtuvē – aptuveni 1, 5 gadi*

Armandam ir 50 gadu, pēc tautības - latvietis. Šķirtenis, viņš ir 2. grupas invalīds. Patlaban mitinās nakts patversmē, tādēļ ZV vienmēr ēd uz vietas. Intervijas laikā Armands labprāt sniedza atbildes uz manis interesējušiem jautājumiem, kā arī izteica vēlmi vēl kādreiz ar mani aprunāties.

5) *Andrejs, pieredze zupas virtuvē –aptuveni 1.5 gadi*

Andrejs – 54 gadi, pēc tautības ir polis un jau vairāk kā 15 gadus ir atraitis. Vīrietis jau ilgāku laiku ir bezdarbnieks, jo nevar atrast savai iegūtajai profesijai piemērotu darbu ar pienācīgu atalgojumu. Andrejs ēdienu nes līdz uz mājām gan sev, gan arī kaimiņiem. Satiekot Andreju, viņš mani katru reizi pacienā ar konfektēm. Intervija ar Andreju bija salīdzinoši īsa, taču tajā tika daudz uzzināts par apmaiņas attiecībām starp kaimiņiem.

6) *Mirdza, pieredze zupas virtuvē –2 mēneši*

Mirdza – 53 gadi, pēc tautības ir latviete, viņa ir bijusi divas reizes precējusies un no pirmās laulības ir pieaudzis dēls. Patlaban Mirdza mitinās nakts patversmē, taču viņa nodarbojas ar jaunas dzīvesvietas atrašanu. Mirdza gan ēd uz vietas, gan arī nes ēdienu līdz. Mirdzu var raksturot kā ļoti runātīgu cilvēku, iespējams, tieši tādēļ viņa pati piedāvāja man sniegt interviju. Jāatzīmē, ka pie manis tajā dienā pienāca klāt kāda sieviete un izteica nožēlu, ka esmu Mirdzu uzaicinājusi uz interviju, jo viņas skatījumā, viņa man *pilnas ausis pierunāšot*.

7) *Silvija, pieredze zupas virtuvē – vairāk kā gads*

Silvija –21 gads, pēc tautības ir latviete. Viņa ir bijusī ZV darbiniece. Silvijai ir vidējā izglītība. Ar Silviju man jau pirmā pētījuma laikā izveidojās ļoti pozitīva sadarbība, jo viņa labprāt dalījās savā pieredzē un novērojumos par ZV. Ar Silviju intervija notika pie viņas mājās.

Darbā turpinājumā tiks analizēti ZV apmaiņas tīkli, sadarbība, reciprocitāte un kapitālu formas. Lai sniegtu padziļinātu ieskatu apmaiņas attiecībās ZV, tiks aprakstīti divi atšķirīgi gadījumi.

4. ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU APMAIŅAS TĪKLU UN SADARBĪBAS RAKSTUROJUMS

Raksturot ZV apmaiņas tīklus un sadarbību ir sarežģīts uzdevums, jo apmaiņas tīkli nereti aizvijas ārpus ZV telpām – līdz ģimenei, kaimiņiem un nakts patversmes biedriem. Šajā nodaļā aprakstīti ZV apmaiņas tīkli un sadarbības formas.

4.1. Apmaiņas tīkli

Apkopojot pētījumā iegūtos rezultātus, jāsecina, ka Zupas virtuve ēdina ne tikai tos cilvēkus, kas to apmeklē, bet gan daudz plašāku cilvēku loku - ēdiens no ZV nokļūst pie nakts patversmes biedriem, kaimiņiem un mājās pie ģimenes (ja tāda ir). Dažādie apmaiņas tīkli aprakstīti turpinājumā (sk. 4.1.1. att.)

4.1.1. att. Apmaiņas tīkli

Kā redzams attēlā, tad iemesli kāpēc ēdiens tiek nodots citiem ir ļoti dažādi, tie variē atkarībā no tā, kam ēdiens tiek nests.

Daļa ēdiena nokļūst pie **nakts patversmes biedriem**. Tas ir saistīts ar to, ka ne visi trūcumā dzīvojošie iedzīvotāji var nokārtot trūcīgās vai maznodrošinātās personas statusu, līdz ar to arī saņemt ēdienu no ZV. Ēdiens parasti tiek nodots ar nodomu, ka biedrs kādreiz

izpalīdzēs, ja būs nepieciešams. Izpalīdzība var izpausties kā naudas aizdošana, ēdiena talona atdošana, uzaicinājums kopā iedzert vai vienkārši kompānijas sastādīšana. Piemēram, Roberts ar ēdienu dalās ar saviem nakts patversmes biedriem, tāpēc, ka tic, ka tad, kad viņam būs nepieciešama palīdzība, tā viņam tiks sniegta.

„Nu jā, varbūt tā tāda muļķīga atbilde, bet es viņam varēšu atkal, kad man vajadzēs paprasīt to latīņu vai divus. Vai varbūt viņš man vienkārši pasauks: „Robčik, iesim ieraut, ” es neatsaku.” (Roberts, 61 g.)

Roberta gadījums atspoguļo sociālās apmaiņas teorijas premisu, ka sociālā interakcija ir taustāmu un netaustāmu darbību apmaiņa.¹⁰¹

Savukārt ēdiens tiek piegādāts tādiem **kaimiņiem**, kuriem nav laika vai ir grūtības aiziet līdz ZV. Iemesli kāpēc tas tiek darīts ir dažādi, piemēram, tādā veidā tiek izrādītas rūpes, un atlīdzināts par iepriekšēju palīdzību. Vai arī tādā veidā tiek mainīts pakalpojums pret pakalpojumu.. Piemēram, Andrejs ēdienu ņem līdzi, gan sev, gan kaimiņiem.

„Man to kaimiņu ir pa daudz. Ir viens pāris, viņi ir slimi– invalīdi. Viņiem ir tā pagrūti runāt un paslikti ar redzi. Un viena kaimiņiene, ja, viņai pēc avārijas ar kāju problēmas... Kaimiņiene man iedod kartiņu un pie reizes arī viņai aiznesu pie vienas iešanas. Nu, tad vēl viena kaimiņiene mācās kursus tagad, nu labi – tev arī atnesīšu. Citreiz četras porcijas nesu, citreiz atkal piecas, sešas. vai pat astoņas, citreiz jau pat panest nevaru.” (Andrejs, 54 g.)

Vīrietis izpalīdz vairākiem kaimiņiem, daļa no tiem paši nespēj aiziet pakaļ, jo ir veselības problēmas, bet otra daļa – atdarīs viņam ar to pašu, kad būs nepieciešams.

Ir vairāki iemesli, kāpēc apmeklētāji izvēlas ēdienu ņemt **līdzi uz mājām**. Pirmkārt – mājās ēdienu var uzlabot.

„Es to pašu zupu mājas vēl pārtaisu, tad viņa tāda kreptīgāka sanāk. Pieliec drusku vēl kartupelīšu klāt, nu kā kuru reizi, ko tur var pielikt klāt.” (Andrejs, 54 g. v)

Līdzīgi rīkojās arī citi apmeklētāji, jo uzskata, ka mājās ēdienu var pagatavot garšīgāku. Otrkārt – ģimenei ir pieņemts ēst kopā pie viena galda, taču ZV telpās tas nav tik viegli realizējams, jo tad uz turieni ir jādodas visai ģimenei kopā, kā arī tajā nav tik daudz brīvu

¹⁰¹ Homans, G. (1961). citēts no Zafirovski, M. (2005). Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic-Behaviorist Formulations. *Electronic Journal of Sociology*. P-2 Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETheory.pdf>

vietu, lai pie viena galda varētu apsēsties visi kopā. Treškārt – gados jaunāki ģimenes locekļi var izjust neērtību, apmeklējot tādu vietu, ceturtkārt – tas ir ekonomiski neizdevīgi, jo visiem ir jāsedz ceļa izdevumi.

„Saprotiet, kā tad es viena pati te paēdīšu... Es zinu, ka man uz mājām jānes, pie kopēja galda. Mēs esam izauguši pie viena kopīga galda... Man meita tā īsti negrib nākt uz šejieni, bet nav jau arī ceļam naudas. Par to pašu latiņu var arī mājās paēst.” (Magda, 63 g.)

Magdas gadījums liecina par to, ka kopīga maltīšu ieturēšana ir nozīmīga darbība radniecisko saišu uzturēšanā, kā arī to, ka jaunākā paaudze izjūt kaunu par šādu apmaiņas veidu veikšanu, ko, iespējams, varētu skaidrot ar to, ka jaunā sieviete to uztver par nevienlīdzīgu apmaiņu, taču, lai zinātu precīzu iemeslu, tas viņai būtu jājautā pašai. Turklāt ēdiena ņemšanai līdzīgi uz mājām ir arī ekonomiski apsvērumi.

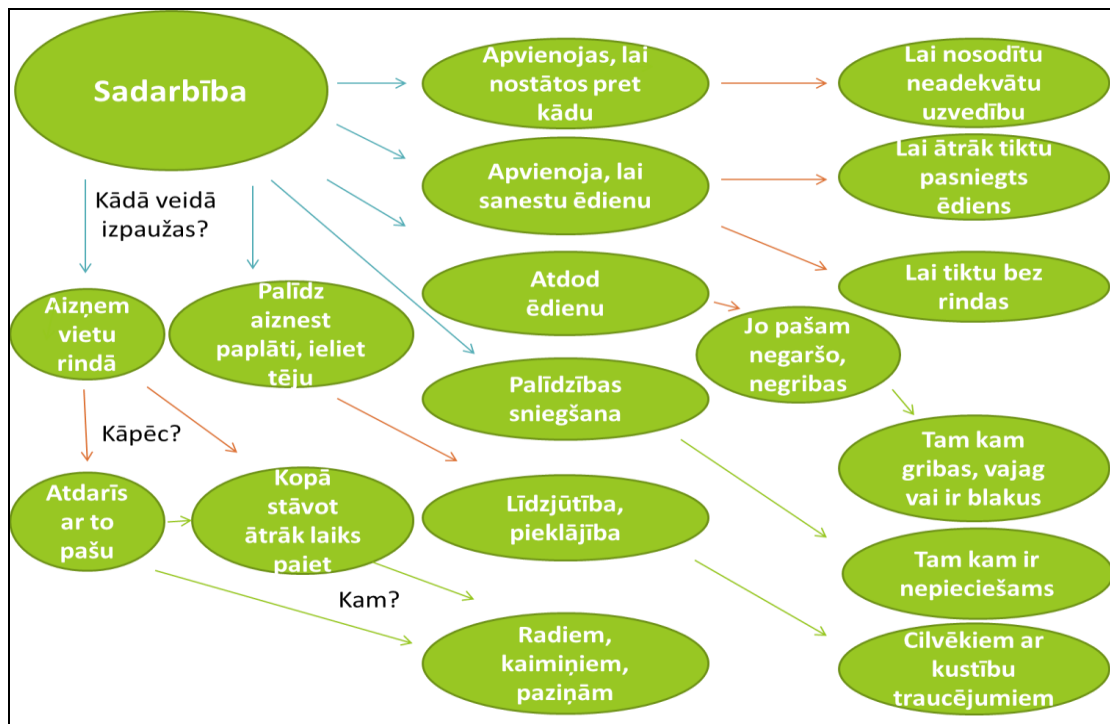
Kā liecina attēls, tad starp ēdiena apmaiņā iesaistītajām personām pastāv vispārējā reciprocitāte. Nākamajā apakšnodaļā tiks analizēts kādā veidā, izpaužas sadarbība, kāpēc tā tiek veikta un uz ko tā attiecas.

4.2. Sadarbība starp Zupas virtuves apmeklētājiem un apmaiņas tīkla biedriem

Secinot pēc iegūtajiem datiem pastāv pieci galvenie veidi: kā izpaužas solidaritāte jeb sadarbība starp ZV apmeklētājiem.

- apvienošanās, lai ātrāk rinda tiktu izstāvēta;
- palīdzība mazu pakalpojumu sniegšanā;
- nevajadzīgā ēdiena atdošana;
- apvienošanās, lai sanestu pievesto ēdienu;
- apvienošanās, lai nostātos pret kādu.

Katram no šīs sadarbības veidiem ir savi motīvi (sk. 4.2.1. att.).

4.2.1 att. *Sadarbība starp Zupas virtuves apmeklētājiem un apmaiņas tīkla biedriem*

ZV apmeklētāji mēdz sadarboties, lai aizņemtu vietu rindā, jo tas tiks atlīdzināts ar to pašu, kā arī nodrošina patīkamu kompāniju stāvēšanas laikā. Šāds solidaritātes veids ir novērojams starp radiem, kaimiņiem un paziņām.

Dažkārt solidaritāte tiek izrādīta ar mazu pakalpojumu veikšanu, piemēram, ar izpalīdzību ieliet tēju vai aiznest paplāti līdz galdam. Šāds solidaritātes veids ir novērojams gadījumos, kad tiek izjūta līdzjūtība vai ievērota pieklājība pret cilvēkiem ar kustību traucējumiem.

Ir arī gadījumi, kad kādam no apmeklētājiem ir nepieciešama lielāka palīdzība, proti, tas ir gadījumos, kad apmeklētājam paliek slikti ar veselību, piemēram, notiek epilepsijas lēkme. Šādās situācijās ir apmeklētāji, kas sniedz pirmo palīdzību un izsauc ātro palīdzības brigādi.

Nereti ir iespējams novērot, ka ēdiens tiek piedāvāts un atdots citiem apmeklētājiem. Tas parasti ir tāds ēdiens, kas pašam negaršo vai arī nav vajadzīgs. Ēdiens tiek piedāvāts cilvēkiem, kas tobrīd atrodas blakus, parasti tie ir apmeklētāji, kas ir no vienas grupas.

ZV ir grupa vīriešu, kuri nekad nestāv rindā, bet pie ēdiena tiek pirmie, tas ir tāpēc, ka viņi palīdz sanest telpās piegādāto ēdienu. Šajā grupā ir no 5 līdz 8 vīriešiem, to skaits variē atkarībā no dienas. Šādu uzvedību ir akceptējuši pārējie ZV apmeklētāji un pret to neiebilst, ko varētu skaidrot ar statusa atzīšanu.

„Arī tie paši gruščiki, tie ar vienmēr pirmie, bet viņi atkal ēdienu palīdz sanest. To es saprotu, jo kas tad cits nestu?” (Magda, 63 g.)

Jāatzīmē, ka šeit tieši ir attiecināms pieņēmums, ka personas, kas daudz dod, tikpat arī cenšas saņemt atpakaļ, jo par ēdiena sanešanu vīrieši saņem tiesības nestāvēt rindā un būt pirmie pie ēdiena saņemšanas.

Bet ir gadījumi, kad apmeklētāji, apvienojas, lai publiski nosodītu kādu no apmeklētājiem, kurš tajā brīdī neadekvāti uzvedas, piemēram, ir alkohola reibumā un neievēro rindas kārtību.

Kā redzams attēlā, starp ZV apmeklētājiem pastāv reciprociālas attiecības un savstarpējā apmaiņā dominē nemateriāli labumi, ko varētu skaidrot ar vietas specifiku. Plašāks sadarbības izklāsts sniegts nākamajā nodaļā, raksturojot novērotos reciprocitātes veidus.

5. ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU RECIPROCITĀTES RAKSTUROJUMS

No iegūtajiem datiem izkristalizējās trīs dažādas apmaiņas formas, kas pastāv starp ZV apmeklētājiem un darbiniekiem: vispārējā, līdzsvarotā un negatīvā reciprocitāte, kas precīzi ilustrē Salina reciprocitātes formu pieeju.

5.1. Vispārējās reciprocitātes veidi ZV apmeklētāju un darbinieku vidū

Vispārējā reciprocitāte dominē ZV apmeklētāju vidū, kuri savā starpā galvenokārt apmainās nemateriāliem labumiem – sniedz atbalstu un nodrošina dažādus pakalpojumus. Vispārējā reciprocitāte var izpausties kā vietas aizņemšana rindā, ēdiena atdošana vai tā piegāde uz mājām. Piemēram, Robertam ir viens tuvs draugs, ar kuru viņš uztur ilgstošas un patstāvīgas attiecības.

„Jā, man ir viens tāds labs draugs. Vai nu es viņam aizņemu rindu, vai nu viņš man aizņem. Es šodien ieskrēju iekšā un nobļāvos: „Uldīt, tu te esi vai nē,” jo man grūti saskatīt tajā burzmā.” (Roberts, 61.g.)

Roberta teiktais liecina, ka vietas aizņemšana rindā ir ierasta prakse draugu un tuvu paziņu starpā. Vienlaikus vietas aizņemšana otram nodrošina, ka tas tiks atlīdzināts ar to pašu, kā arī patīkamu sabiedrību stāvēt rindā, ko var attiecināt uz nemateriālu resursu apmaiņu.

Ēdiens parasti tiek atdots cilvēkiem, kas tobrīd tuvāk atrodas blakus - tie parasti ir cilvēki, ar kuriem apmeklētājs uztur ciešākas attiecības vai arī tādi, kas vienkārši sagadīšanās pēc atrodas tajā brīdī tuvumā. Ja apmeklētājs nevēlas ņemt kādu no piedāvātajiem ēdieniem, kas parasti ir zupa vai salāti, viņš vispirms to piedāvā apmeklētājiem no savas grupas, bet, ja tie atsakās vai tuvumā blakus nav, ēdiens tiek piedāvāts tiem, kas to vēlas. Piemēram, Roberts parasti pajautā blakussēdētājam vai nevēlas paņemt lieko zupu.

„Es cilvēkam, kas blakus sēž uzprasu: „Gribi zupu?” Vai arī ir kas nes uz mājām, ja, es saku, „jums ir vieta kur ieliet,” man šodien pietiek tik ar to otro.” (Roberts, 61 g.)

Jāatzīmē, ka parasti tiek atdots tikai tāds ēdiens, kas pašam negaršo vai nav vajadzīgs. Viena no informantēm pastāstīja, ka, pēc viņas novērojumiem, vīriešiem vairāk garšo otrais ēdiens, tādēļ viņi biežāk piedāvā atdot zupu. Veicot novērojumu, redzēju vairākas līdzīgas situācijas. Viens piemērs: pie ēdiena saņemšanas stāv kāda kundze un saka darbiniecei: *„Man salātiņus nelieci, man tie kāpostu salāti lāgā negaršo.”* To dzirdēja arī pārējie klātesošie, un kāda kundze no rindas vidus skaļā balsī saka pirmajai: *„Annuška, es tos salātiņus paņēmu,*

atstājiet man.” (ZV, 23.03.2012.) Arī Armands, kurš maltītes ietur uz vietas, atzina, ka apmeklētāji labprāt dalās ar ēdienu, kas pašiem nav vajadzīgs un bieži to piedāvā arī viņam.

„Ir daudzi cilvēki, kam zivis garšo, bet ir daudzi cilvēki, kam zivis atkal negaršo. Vai arī man pienāk klāt un prasa: „Tu, lūdzu, ēdīsi tos zirņus?” Vai arī viņš saka: „Es zupu negribu, ņem, lūdzu, tu, ja vēlies.” Es atbildu: „Es zupu pats negribu, bet te man ir cilvēks blakus, kas zupu labprāt ēdīs. Viņš noēdīs, es zinu, ka viņš grib ēst.” Man pat citi ir pienesuši klāt un prasījuši: „ Klau, tu maizīti negribi,” es viņu paņēmu, ja es viņu uzreiz nenoēdīšu, tad es to maizīti paņēmu līdzī.” (Armands, 50 g.)

To apliecina arī mana saruna ar kādu krievu tautības kundzi, kas ZV apmeklē tikai mēnesi. Viņa man pastāstīja, ka uz mājām ņem līdzī tikai to ēdienu, kas viņai garšo, bet to, kas negaršo, atdod savai draudzenei. Jāatzīmē, ka mūsu sarunas laikā draudzene stāvēja rindā. Sieviete arī pastāstīja, ka daudzi viņai jautājot, kāpēc viņa vispār nākot, ja tik maz ko ņemot, taču viņai patīkot (ZV, 26.03.2012.), ko es skaidroju ar iespēju socializēties, jo sieviete ZV aktīvi sarunājās ar dažādiem apmeklētājiem t.sk. mani. Piemēram, pati pajautāja kādam no sev nepazīstamiem apmeklētājiem, lai apsveic viņu, jo viņai šodien ir dzimšanas diena.

Ēdiena atdošanu var skatīt kā atbalstu un veidu kā tiek uzturētas un stiprinātas sociālās attiecības. No ēdiena saņēmēja netiek prasīta tūlītēja atlīdzība, taču ēdiena devējs tādā veidā veido un uztur apmaiņas tīklu.

Apmeklētāji, kas ēdienu nes līdzī uz mājām sev un savai ģimenei, ja tāda ir, mēdz to arī nest saviem kaimiņiem, kas paši atnākt nevar. Šāds pakalpojums pastāv tikai starp tuviem apmaiņas tīkla aktoriem, proti – bērniem, radiem vai kaimiņiem. Piemēram, Magda, nes ēdienu savai ģimenei, kurā dzīvo viņas meita un dēls, vecākās meitas ģimenes, kurā dzīvo meita ar vīru un mazmeitu, un kaimiņienei, kas viņai ir kā draudzene. Savukārt Andrejs nes ēdienu uz mājām gan sev, gan ar kaimiņiem, kuru skaits variē no četriem līdz astoņiem. Kāda kundze man atklāja, ka ēdienu ņem līdzī visiem cilvēkiem savā mājā (to cik mājā ir iemītnieku, viņa man solījās pateikt intervijā, taču diemžēl intervijā tā arī nenotika). Neviena no informantiem neatzina, ka par šādu pakalpojumu tiktu saņemta kāda noteikta atlīdzība. Magda norādīja, ka palīdz savai kaimiņienei, jo arī viņa ir iepriekš tai daudz palīdzējusi.

„No rītiem nāku uz to ēšanu, ņemu arī kaimiņienei. Viņai es ņemu, tā ir slima. Abas esam viena vecuma, bet man ar to veselību paveicās, tā kā man ir labāk nekā viņai. Kas tad viņai palīdzēs– neviens. Tad viņa nāk pie manis, vai es pie viņas, mēs jau neesam tikai kā kaimiņienes, bet jau kā draudzenes. Bija laiki, kad viņa man palīdzēja, tagad es viņai. Mēs viena otrai palīdzam.” (Magda, 63.g.)

Bet Andrejs atzina, ka šāda izpalīdzēšana nodrošina iespēju, ka arī viņam kādreiz palīdzēs tādā pat veidā, kā arī ir reizes, kad kaimiņu prombūtnes laikā ēdiens paliek pie tā, kas to ir izņēmis, ko var uzskatīt par papildus labumu.

„Nu teiksim, ja man vajag kaut kur aizbraukt, tad saku kaimiņienei, lai paņem to manu paiku, lai viņa neiet zudumā. Tad viņa paņems un paēdīs. Ja viņa atkal kaut kur aizbrauks, nupat bija aizbraukusi pie bērniem, atstāja man kartiņu. Lūk, viņa divas nedēļas bija pie bērniem, bet es divas nedēļas izmantoju viņas kartiņu, tad es biju paēdis.” (Andrejs, 54.g.)

Tātad vispārējā reciprocitāte pārsvarā pastāv starp indivīdiem, kuriem ir ciešas sociālās attiecības, tie ir – ģimenes locekļi, radi, draugi un kaimiņi. ZV apmeklētāji šajā reciprocitātes formā galvenokārt apmainās dažādiem savstarpējiem pakalpojumiem – vietas aizņemšana rindā, ēdiena atdošana vai ēdiena piegāde uz mājām. Balstoties uz Mosa dāvanu un preču attiecību nošķirumu¹⁰², šo reciprocitātes veidu var attiecināt uz dāvanu attiecību tipu, jo tajā resursa nodošana ir saistīta ar personiskākām attiecībām.

5.2. Līdzsvarotās reciprocitātes veidi ZV apmeklētāju un darbinieku vidū

Līdzsvarotās reciprocitātes forma galvenokārt novērojama starp darbiniekiem un apmeklētājiem. Šajā reciprocitātes formā galvenokārt cirkulē materiāli labumi. Apmeklētājs apmaiņā pret ēdienu uzrāda personalizēto elektronisko viedkarti, no kuras tiek nolasīta informācija par izsniedzamo porciju skaitu. Ja karte ir derīga, darbinieks apmeklētājam izsniedz nepieciešamo ēdiena porciju skaitu. Magda, patstāvīgā ZV apmeklētāja, uzskata, ka ēdiens tiek izsniegts godīgi.

„Viņa mums nešmauc, viņa godīgi izdala, viņa domā tā, lai visiem pietiktu. Viņa jau nevar vienam vairāk, vienam mazāk.” (Magda, 63. g.)

Kas liecina par to, ka ZV darbinieki ir iemantojuši uzticību no apmeklētāju puses par godīgu jeb līdzsvarotu apmaiņu.

Strādājot kā brīvprātīgajai ZV novēroju 6 gadījumus, kad apmeklētāji arī mani vēlējās iesaistīt apmaiņā:

- piedāvājums iegādāties sporta apavus,
- piedāvājums iegādāties alkoholu,
- piedāvājums atdot džemperu,

¹⁰² CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.: http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts--1_--3.html

- piedāvājums atdot kurpes,
- pacienāšana ar dārzeņiem,
- pacienāšana ar konfektēm.

Pirmā gadījuma apraksts: ir mana otrā novērojuma diena, es stāvu pie tējas liešanas un apkalpoju apmeklētājus. Starp apmeklētājiem pamanu kādu kungu, kuru ļoti labi atceros no iepriekšējā lauka darba. Kungs pie manis pienāk klāt, laipni sasveicinās un prasa: „*Nu, vai tad atkal tev tās intervijas interesē?*”, es atbildu, ka interesē gan, „*Nu, tad mēs varētu kaut ko sarunāt.*” Es priecīga atbildu, ka labprāt, lai tikai viņš pasaka, kad viņam būtu ērtāk. Norunājam, ka viņš paēdīs un pa to laiku padomās, kad varētu norunāt interviju. Pēc kāda laika kungs pie manis atgriežas un, pieliecies pie auss, prasa: „*Kāds tev kājai izmērs?*” es atbildu, ka maza. Kungs apmierināts par dzirdēto atbildi, saka: „*Man kā reiz somā vienas maziņas krasofkas stāv.*” Es, noprazdama situāciju, tēloju, ka nesaprotu, par ko ir runa, taču kungs uzstājīgi turpina, un paskaidro, ka tās ir kurpes un, kad viņam jau daudz nevajagot, tikai piecdesmit santīmus, lai nedaudz *salāpītos*. No radušās situācijas izkļuvi ar atrunu, ka šobrīd makā nav neviena santīma. Pirmkārt, tas nešķita ētiski, bet otrkārt – nevēlējos apmeklētājam parādīt, ka šādas transakcijas ar mani ir iespējamās, lai līdzīgi piedāvājumi neatkārtotos arī nākotnē un neizskanētu arī no citiem apmeklētājiem. Roberts atceras šo gadījumu un intervijā stāsta:

„Nu, es pats jau esmu kādreiz krasofkas piedāvājis, nu kurpītes jeb krosenes. Pats esmu piedāvājis, bet es jau pa kapeikām piedāvāju. Nu gribās jau ieraut, kādreiz galva sāp... Bet tā, lai speciāli te ietu un kaut ko tirgotu, tā nē, jo te jau cilvēkiem nav naudas, viņi ir mana statusa.” (Roberts, 61 g.)

Pēc informantu domām ZV nav piemērota vieta, kur veikt naudas transakcijas un preču apmaiņu, jo tās apmeklētājiem nav pietiekošu finansiālu līdzekļu.

„Te jau nav kam tirgot, nevienam nav naudas. Kam tad te tirgot, tādām pašām nabagam? Es varbūt pat gribētu kaut ko, bet man nav par ko pirkt.” (Magda, 63 g.)

Manus pieredzētos gadījumus par preču iegādes piedāvājumiem, informanti skaidroja ar to, ka apmeklētāji manī saskatīja potenciālu pircēju, proti, tādu, kuram ir finansiāli līdzekļi.

Ar šiem piemēriem raksturoju līdzsvaroto reciprocitāti starp darbiniekiem un apmeklētājiem, taču tas nenozīmē, ka tā nav novērojama arī apmeklētāju starpā. Lai arī runājoties ar apmeklētājiem pārsvarā tiek noliegts, ka tiek saņemta kāda atlīdzība par ēdiena piegādi mājās, tomēr kāda sieviete, kura patlaban ir bezdarbniece, atklāja, kā nāk pēc ēdiena

kādam savam paņīnam un par to arī saņem atlīdzību. Proti, vīrietis par piegādāto ēdienu norēķinās ar zivīm, kas tiek turpat netālu Daugavā nomakšķerētas.

Tātad līdzsvarotā reciprocitāte galvenokārt novērojama starp apmeklētājiem un darbiniekiem, taču ir arī sastopama apmeklētāju starpā. Šajā reciprocitātes formā dominē materiāli labumi - nauda, ēdiens un alkohols. Šo reciprocitātes veidu, balstoties uz Mosa nošķīrumu, var attiecināt uz preču attiecībām, jo tās ir vairāk autonomas.¹⁰³

5.3. Negatīvās reciprocitātes veidi ZV apmeklētāju un darbinieku vidū

Negatīvās reciprocitātes forma ir novērojama gan apmeklētāju savā starpā, gan arī starp apmeklētājiem un darbiniekiem. Apmeklētāju vidū negatīvā reciprocitāte ir novērojama gadījumos, kad ar viltu un šmaukšanos tiek mēģināts ātrāk saņemt ēdienu.

„Viena sieviete, bez rindas gribēja ielīst, jo viņai redz tikai vienu porciju vajag. Bet, nu varbūt tam kam tu lien priekšā ar vajag tikai vienu porciju. Es viņai prasu: „Ko tu esi stāvoklī, ka nevari bez rindas pastāvēt?” (Inita, 40 g.)

Kā redzams, tad apmeklētājs nevēlējās ievērot noteikto rindas kārtību, taču pastāv arī daudz rafinētāki rindas apiešanas veidi, piemēram, izlikšanās par invalīdu ar kustību traucējumiem vai arī izlikšanās par vecākiem ar bērniem. Informante apraksta situāciju, kurā cilvēki ZV ierados ar svešiem bērniem, vai izliekas, ka ir nepieciešami kruķi, ar mērķi tikt ātrāk pie ēdiena.

„Cilvēki vilto, viņi ņem svešus bērnus, viņi ņem tos bērnus līdz ratos. Viņi ar ratiem izbrauc, kaut kur malā un samainās, cits ar tiem pašiem ratiem brauc atpakaļ. Ir tādi, kas ar kruķiem, knapi nāk uz šejieni, mēs vēl rindā pa vidu stāvam, kad jau iet atpakaļ bez kruķiem – i duj pāri ielai”. (citāts no mana 2011. gadā veiktā pētījuma lauka darba „Varas attiecību aspekti Rīgas bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā” ietvaros).

Starp apmeklētājiem un darbiniekiem negatīvā reciprocitāte ir novērojama gadījumos, kad tiek melots par izsniedzamo porciju skaitu. Lai arī personalizētā elektroniskā viedkarte uzrāda izsniedzamo porciju skaitu, apmeklētājs dažkārt mēdz nosaukt citu skaitu, kad darbinieks viņam pārjautā par precīzu skaitu. Šādus gadījumus es esmu vairākkārt novērojusi, gan arī pati piedzīvojusi situācijās, kad palīdzēju liet zupu. Bijusī darbiniece stāsta:

¹⁰³ CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.: http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts--1_--3.html

„Tad, kad es tur strādāju, es vienmēr kontrolēju, jo dažreiz cilvēki saka, ka ir 4, bet patiesībā tikai 2. Tad es teicu, pagaidiet, parādiet savu kartiņu, man likās, ka jums ir tikai viena, nevis divas. Tēlo, ka neko nesaprot.” (Silvija, 21 g.)

Kā arī ir reizes, kad apmeklētājs mēdz paņemt vairāk maizes gabaliņu, nekā tam ir paredzēts. Šādas darbības var uzskatīt par šmaukšanos, jeb blēdīšanos. Salins to attiecina uz negatīvo reciprocitāti, kad indivīds grib iegūt vairāk, nekā tam pienākas.¹⁰⁴

Pirms personalizētās elektroniskās viedkartes ieviešanas, daļa ZV apmeklētāju mēdza viltot trūcīgā statusa izziņas, kuras bija nepieciešams uzrādīt pirms ēdiena izsniegšanas. Kā stāstīja mani informanti, tās tika kopētas un dotas draugiem. Vai arī izmantotas vairākkārt vienā dienā, kas nav atļauts.

„Tur bija tā, ka citreiz arī nesanāc visiem dabūt. Tad bija uz tām kopijām, viens otram nodod, un varēja tur vairāki paēst ar vienu izziņu.” (Magda, 63 g.)

Šis citāts apliecina, ka daļa apmeklētāju izmantoja iespēju, ka trūcīgā statusa izziņas bija viegli viltojamas un grūti kontrolējamas, kā rezultātā notika šmaukšanās.

Tāpat arī ZV ir novērotas zādzības vai to mēģinājumi. Silvija, bijusī darbiniece atceras, ka regulāri ir zudis tualetes papīrs, kā arī viņai pašai ir nozagts telefons un ir bijis mēģinājums nozagt ZV sildītāju.

„Bija gadījums, kad biju piemirsusi telefonu no galda paņemt, pagriežos un vairs nav. Bet īstenībā es arī tos cilvēkus saprotu, ka viņš pirmkārt par sevi padomās nevis par citiem.” (Silvija, 21 g.)

Rezumējot, var sacīt, ka negatīvā reciprocitāte novērojama gadījumos, kad apmeklētājs ar viltu cenšas apiet noteikto rindas kārtību, iegūt vairāk ēdiena porciju, nekā ir paredzēts, kā arī gadījumos, kad tiek veiktas zādzības.

¹⁰⁴ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 286.lpp.

6. KAPITĀLU FORMU RAKSTUROJUMS ZUPAS VIRTUVES APMEKLĒTĀJU VIDŪ

Saskaņā ar iegūto informāciju visnozīmīgākā kapitāla forma transakciju veidošanā ir sociālais kapitāls, kas tiek veidots un uzturēts ar piederību patstāvīgam tīklam, mazāka nozīme ir kultūras kapitālam, kas var būt gan priekšrocība, gan kavēklis noteiktu transakciju veidošanā.

6.1 Sociālā kapitāla nozīmība transakciju veidošanā

Izmantojot sociālo kapitālu, tiek iegūti gan materiāli, gan nemateriāli labumi jeb resursi. ZV apmeklētāji ir izveidojoši noteiktas kompānijas jeb grupas, kas dalās pēc to interesēm. Šajās grupās cirkulē noteikti labumi, kas uzkrājās no ilgākām pazīšanās un atzīšanas attiecībām. Andreja citāts ilustrē grupu veidošanos:

„Tur ir tādi cilvēki, kas tā kopā čupojās, tie, kas dzīvo kopā, ir kompānijas, kurās ir cilvēki, kas kopā cietumā sēdējuši vai atkal tie dzērāji. [...] Mums ir interešu grupas. Vot, tur dzērāju grupiņas ziliem deguniem, tur labāka tā kandža, tur sliktāka, viņiem jau ir savas tās profesionālās intereses. [...] Arī, ko mājās viņi sēž visu dienu - vismaz rindā stāvēt izrunājas. Sava veida izklaide iznāk - jo lielāka rinda, jo garāka izklaide.” (Andrejs, 54 g.)

Kā apliecina Andreja teiktais, ZV kalpo par satikšanos vietu, kur socializēties un gūt noteiktus resursus. Viens no visizplatītākajiem veidiem, kur sociālais kapitāls tiek pielietots ir vietas aizņemšana rindā:

„Es atnāku tur pāris minūtes vēlāk, es zinu, ka Uldis ir iekšā. Un tad es eju iekšā, un cilvēki jau kā saka, ir neapmierināti, bet es saku, ka man te ir draugs, kas aizņēmis rindu. Bet, ja viņa gadījumā nav un es ieraugu kādu citu, mani pasauc un saka: ‘Robčik, nāc, ’ es arī eju tad.” (Roberts, 61.g)

Tiem apmeklētājiem, kuriem ir plašāks pazīšanās loks ir lielākas izredzes pavadīt īsāku laiku stāvēt rindā pēc ēdiena, nekā tiem kuriem ir mazāks vai tāda nav vispār:

„Tas ir tikai Andrim, es personīgi ar to cilvēku nesatieku, es nevaru viņam pieiet klāt un teikt, lai mani paņem sev blakus.” (Inita, 40 g.)

Ne vienmēr visi pazīstamie tiek aicināti un ņemti rindā stāties blakus, jo notiek paziņu diferencēšana pēc attiecību stipruma, kā arī ir morāli apsvērumi pret citiem apmeklētājiem:

„Cilvēks man ir aizņēmis jau rindu, bet pie manis pienāk vēl kāds, kas it kā mani pazīst un prasa, lai es viņu vēl paņemu. Nu es to nedarīšu, jo jābūt arī kaut kādai cieņai pret pārējiem, kas stāv aiz manis rindā.” (Magda, 63 g.)

Apmeklētāji stājoties rindā mēdz iepriekš pabrīdināt cilvēkus aiz muguras, ka vēlāk pienāks vēl kāds klāt, tādā veidā izrādot tiem cieņu un nodrošinoties pret liekiem konfliktiem, tādēļ ne visi pazīstamie tiek aicināti stāties blakus:

„Kad atnāk, ir jāpasaka, ka man vēl pienāks klāt, tā, lai cilvēkiem nebūtu pārpratumi, bet tam, kam vajag steidzīgi, mēs noteikti palaižam priekšā. Nu tas ir tad, kad uz sociālajiem ik pa laiku jāiet, vai uz poliklīniku. Mēs palaižam, un tas ir noteikti.” (Magda, 63 g.)

Vērtīgs resurss, ar kuru apmainās ZV apmeklētāji, stāvot rindā pēc ēdiena, ir informācija.. Mirdzas citāts to lieliski ataino.

„Šodien bija viena tāda kundzīte atnākusi, ar kuru es iepazinos divus gadus atpakaļ patversmē, un viņa tagad nesen bija atradusi dzīvokli. Tad mēs tā sarunājām otrdien, kad viņa nāks un es nākšu, ka viņa līdz tam laikam parunās ar to savu mājas saimnieku, varbūt man dzīvokli varēs sarunāt... [..] Viņa dzīvo saimnieka mājā un viņa zina, ka tur vēl ir tukši dzīvokļi un tā. Viņa dabūs tā saimnieka nr., pazvanīs un visu noskaidros.” (Mirdza, 53 g.)

Kā redzams, Mirdza, esot ZV, izmantoja savu sociālo kapitālu, kas tika iegūts no ilgākā laikā pastāvošām pazīšanās attiecībām, lai iegūtu informāciju par dzīvokļa izīrēšanas iespējām. Savukārt Magda šo resursu izmanto pastarpināti, proti, viņa ZV nodod informāciju par darba piedāvājumu no sava mājas pārvaldnieka.

„Es paaugstinājos, ka varbūt kāds ir ar mieru par to naudu to māju ņemt un iztīrīt. Cilvēks atnāks, paskatīsies, kas darāms, un, ja viņš būs ar mieru par to piesolīto naudu to izdarīt, tad es tam saimniekam to pateikšu. Nu kā tur ies tā saruna es nezina, bet galvenais, ka viņam jau nebūs, pašam jāmeklē.” (Magda, 63 g.)

Iespējams, ka Magdai tiešs labums no šīs konkrētās informācijas nodošanas netiks sniegts, taču tādā veidā sieviete uztur sociālo kapitālu - pazīšanās un atzīšanas attiecības, kas nodrošina potenciālus resursus nākotnē.¹⁰⁵

Aizsardzība un drošības sajūta arī ir resursi, kas tiek uzkrāti no piederības grupai. Piemēram, Magda ir pārliecināta, ka viņas grupas locekļi viņai sniegs atbalstu, ja tāda kādreiz

¹⁰⁵ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. P-45

būs nepieciešama. Sociālais kapitāls, kas tiek uzkrāts no reciprociālām attiecībām, grupas locekļiem rada pārliecību, ka nepieciešamības gadījumā tiks sniegts vajadzīgais atbalsts.

6.2. Kultūras un simboliskā kapitāla nozīme transakciju veidošanā

ZV apmeklē dažāda vecuma, dzimuma un tautību cilvēki, kuriem ir atšķirīgs kultūras kapitāls. Piemēram, starp pētījuma informantiem bija viens cilvēks ar iegūtu augstāko, pieci ar vidējo vai speciālo un viens – ar nepabeigtu pamatskolas izglītību. Kultūras kapitālu ZV kontekstā iespējams attiecināt gan uz iegūto izglītību, gan arī uz uzkrāto dzīves pieredzi, valodas prasmi, spēju kontaktēties ar cilvēkiem un īpašību kopumu, kas raksturo cilvēku, proti, kultūras kapitālu, kas iekļauts habitus. Pēc Burdjē izriet, ka simboliskais kapitāls atspoguļojās ikvienā no kapitāla formām, jo ir resurss, kas uzkrājas objektos un indivīdos,¹⁰⁶ tādēļ es to šajā darbā attiecinu uz visiem minētajiem gadījumiem. Magda stāsta:

„Te ir visādi cilvēki, visādi priekšnieki bijušie, ar augstākajām izglītībām, un vispār labā darbā strādājuši.... gudri cilvēki, visi te ir. Ir cilvēki, kas ir dienējuši, te jau nav visi tādi, kā var sākotnēji iedomāties – cietumnieki. Nē, nē, nav tā. Te jau ir tādi cilvēki, kas varētu sēdēt to cilvēku vietās.” (Magda, 63 g.)

Tieši, kāda nozīme ZV apmaiņas attiecībās ir kultūras kapitālam, no malas novērot ir salīdzinoši sarežģīti, jo nav zināms katra apmeklētāja personīgais kultūras kapitāls, taču pēc novērojumiem var secināt, ka labas valodas prasmes, pieklājība un pozitīvas rakstura īpašības ir priekšrocība sekmīgai transakciju veikšanai. Piemēram, Magda dažādās sarežģītās situācijās izmanto humoru:

„Es pie tādiem cilvēkiem pieeju ar jokiem, ko man vajag, es to tā kā jokā pārvēršu. Es protu ar tādiem cilvēkiem aprunāties, man tak kā nekā vairāk kā 60 gadu, un kādā rajonā es dzīvoju! Ar katru cilvēku ir jābūt savai valodai, piegājienam.” (Magda, 63 g.)

Tādējādi, var secināt, ka dzīves pieredze, ko arī var uztvert, kā kultūras kapitālu ir nozīmīga labu attiecību un transakciju veidošanā. Magdas taktika ir izmantot humoru, lai gūtu noteiktus resursus jeb labumus, turklāt, sievietē novērtē arī savu valodu prasmi, jo, lai arī viņas dzimtā valoda ir romu, viņa brīvi runā gan latviešu, gan krievu valodās.

Būtiska nozīme ir arī cilvēka rakstura īpašībām un labām manierēm, proti, pieklājībai. Piemēram, Magdas grupā, kurā ir vecāka gadu gājuma sievietes tiek izrādītas rūpes un gādība par kādu gados jaunāku vīrieti, kurš ir nesen kā zaudējis māti. Magda stāsta:

¹⁰⁶ Hillier, J. Rooksby, E. (2005). *Habitus: A Sense of Place*. P- 287

„Visvairāk tas Jurijs ir tāds, kuru mēs visi žēlojam.. Viņš tāds labs ir, mēs viņu saucam par savu mazdēlu. Viņam ir 39 gadi. Viņš arī tā ar visiem jokojās un tā. No sākuma, varbūt viņš tāds ļauns varbūt izliekas, bet nē– viņas nav ļauns. Viņš ir ļoti tāds sirsnīgs, nu žēl viņa, mamma nomira, viņš viens pats dzīvo nabadziņš, bet viņš nežēlojās. Nav nekādas smakas no viņa, un tas ir ļoti patīkami.” (Magda, 63 g.)

Savukārt apmeklētāji, kas patstāvīgi ir alkohola reibumā vai netīri netiek atzinīgi vērtēti:

„...kad nāk šitie piedzērušies, jeb netīri, tas ir ļoti nepatīkami. Tas ir ļoti nepatīkami. Kad ir ļoti piedzēries un nāk tur iekšā, tas faktiski nav patīkami. Nu nezinu, varbūt tas ir tikai kā man, kad nepatīk tie dzērāji.” (Inita, 40 g.)

Vērojams, ka ieradumiem un rakstura īpašībām tiek piešķirta nozīme, kas var gan veicināt, gan kavēt sociālā kapitāla veidošanos un līdz ar to noteiktu resursu iegūšanu.

Rezumējot ZV apmeklētāji savā starpā veido noteiktas grupas, kas balstās uz kopējām interesēm. Piemēram, apmeklētājus kopā vieno tuva dzīvesvietas atrašanās, pieredze nakts patversmē vai arī alkohola lietošana paradumi. Izplatītākais veids, kur tieši var pielietot sociālo kapitālu, ir vietas aizņemšana rindā. Otrkārt, tas tiek pielietots dažāda veida informācijas iegūšanā un izplatīšanā, piemēram, lai uzzinātu par dzīvokļa izīrēšanas iespējām. Treškārt, tas grupas locekļiem rada drošības sajūtu, ka vajadzības gadījumā tiks sniegts atbalsts. ZV kontekstā iespējams novērot divas no trīs kultūras kapitāla formām, būtiskas ir manieres, rakstura īpašības un valodas un saskarsmes prasmes. Šajos aprakstītajos kapitālu veidos ir ietverts arī simboliskais kapitāls, proti, visi uzkrātie resursi, kas tiek atzīti ZV kontekstā.

7. DISKUSIJA, SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

7.1. Rezultāti un diskusija

Bakalaura darba „Apmaiņas attiecības „Zupas virtuvē” – bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā Rīgā” mērķis bija noskaidrot apmaiņas attiecību veidus starp ZV apmeklētājiem un darbiniekiem.

Darbā tika aplūkota sociālās apmaiņas teorija ekonomikas antropoloģijas perspektīvā un Burdjē kapitālu formas, lai caur to analizētu ēdiena patēriņu ZV. Par nozīmīgākajiem apmaiņas attiecību elementiem tika atzīts: preču un dāvanu apmaiņa, reciprocitāte, apmaiņa un morāle, apmaiņas tīkli un sadarbība. Savukārt par nozīmīgākajām kapitālu formām – sociālais un kultūras kapitāls.

Pētījuma laikā tika izpētīts, ka ZV apkalpo daudz plašāku cilvēku loku, nekā to reāli apmeklē. Tika atklāts, ka tās ēdiens nokļūst pie apmeklētājiem mājās, apmeklētāju kaimiņiem un nakts patversmes biedriem, ko var uzskatīt par trīs dažādiem apmaiņas tīklu veidiem.

ZV iespējams izšķirt 3 apmaiņas attiecību veidus, kuru pamatā ir vispārējā, līdzsvarotā un negatīvā reciprocitāte. Tika atklāts, ka vispārējā reciprocitātes forma dominē apmaiņas attiecībās starp tās apmeklētājiem un tajā galvenokārt cirkulē nemateriāli labumi, tādi, kā – vietas aizņemšana rindā, ēdiena atdošana vai ēdiena piegāde uz mājām. Šis reciprocitātes veids pēc Mosa preču un dāvanu attiecību nošķiruma vairāk attiecināms uz dāvanu apmaiņu, jo ietver personiskākas attiecības,¹⁰⁷ taču, es nevēlos piekrist, ka dāvanu attiecības vienmēr ir personiskākas nekā preču attiecības, jo arī mūsu sabiedrībā pastāv dažādi dāvanu veidi, un ne vienmēr tajos vērojamas personiskas attiecības, piemēram, tā saucamā bezmaksas dāvana (*mass gift*) vai tējas nauda.

Līdzsvarotā reciprocitāte galvenokārt sastopama apmaiņas attiecībās starp apmeklētāju un darbinieku, tajā dominē materiālu labumu apmaiņa – nauda, ēdiens un alkohols, ko pēc Mosa var attiecināt uz preču attiecībām.¹⁰⁸ Savukārt negatīvā reciprocitāte novērojama attiecībās gan starp apmeklētājiem, gan arī starp apmeklētājiem un darbiniekiem. Šis reciprocitātes veids ir sastopams gadījumos, kad apmeklētājs ar viltu cenšas apiet noteikto rindas kārtību, iegūt vairāk ēdiena porciju, nekā ir paredzēts, kā arī gadījumos, kad tiek veiktas zādzības. Līdzsvarotā un negatīvā reciprocitāte darbinieku starpā netika novērota. ZV pastāv četru veidu apmaiņas tīkli, kas ietver iepriekš minētās reciprocitātes formas:

¹⁰⁷ CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.: http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts--1_--3.html

¹⁰⁸ Turpat.

- starp apmeklētāju un darbinieku:
- starp apmeklētāju un ģimeni:
- starp apmeklētāju un kaimiņiem:
- starp apmeklētāju un nakts patversmes biedriem/ paziņām

Tādējādi arī tika sasniegts pētījuma mērķis un atbildēts uz pētniecisko jautājumu par to *vai Zupas virtuvē pastāv kādi noteikti apmaiņu tīkli, ja – jā, tad kā tie darbojās.*

Pētījumā tika noskaidrots, ka sociālais kapitāls ir būtisks preču un labumu apmaiņā, tādēļ, balstoties uz pētījuma rezultātiem, piekrītu Burdjē viedoklim, ka sociālais kapitāls ir efektīvs sociālais tīkls, kas indivīdam vai grupai nodrošina noteiktas priekšrocības¹⁰⁹. Viens no visbiežāk izmantotajiem veidiem, kur ZV sociālais kapitāls tiek izmantots, ir vietas aizņemšana rindā, taču nozīmīga ir arī informācijas apmaiņa un izplatīšana, ko nodrošina šis kapitāla veids. Tādējādi var atbildēt apstiprinoši uz otru izvirzīto pētniecisko jautājumu *vai un kā sociālais kapitāls ietekmē preču un labumu apmaiņu un plūsmu starp ZV apmeklētājiem un darbiniekiem.* Sociālais kapitāls veicina preču un labumu apmaiņu, jo tie cirkulē apmaiņas tīklu ietvaros. To pastiprina arī kultūras kapitāls, kas ietverts habitus, jo labas saskarsmes prasmes un pozitīvas rakstura īpašības palīdz veidot veiksmīgas apmaiņas attiecības, taču kultūras kapitāla, kas ir institucionalizēts kultūras institūcijās, ietekme nav no malas novērojama. Savukārt simboliskais kapitāls jau ietver iepriekš minētos resursus. Netika gūta apstiprinoša atbilde uz jautājumu *vai preču un labumu apmaiņa veicina jaunu sociālo kontaktu rašanos*, jo pārsvarā preču un labumu apmaiņa notiek starp apmaiņas tīkla biedriem, vienīgais izņēmums ir, kad ēdiens tiek atdots svešiniekam, taču informanti neatzina, ka tas veicinātu sociālo kontaktu veidošanos.

Pēc pētījuma veikšanas var secināt, ka ZV apmeklētājiem pastāv reciprociālas attiecības un savstarpējā apmaiņā dominē nemateriāli labumi, ko var skaidrot ar vietas specifiku: Šis lauks un tēma Latvijā vēl līdz šim nebija pētīts no ekonomiskās antropoloģijas perspektīvas, kā arī nav zināmi pētījumi no citām valstīm, tādēļ nav iespējams salīdzināt šo pētījumu ar citiem līdzīgiem.

Pētījuma rezultāti liecina, ka Homana 1961. gadā izvirzītā premisa – cilvēka uzvedība jeb sociālā interakcija ir taustāmu un netaustāmu darbību apmaiņu¹¹⁰ – ir patiesa, jo ZV apmaiņas attiecībās dominēja gan preces, gan pakalpojumi. Turklāt apliecinājās Okas un

¹⁰⁹ Portes, A. (2000). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. P-43

¹¹⁰ Homans. G. (1961). citēts no Zafirovski, M. (2005). Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic-Behaviorist Formulations. *Electronic Journal of Sociology*. P-2 Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETheory.pdf>

Fuentes viedoklis, ka apmaiņas tīkla biedri nodrošina daudzvirzienu resursu plūsmu¹¹¹. To ilustrēja gadījums ar informanti, kura ZV ēdienu mainīja pret jēlām zivīm. Apstiprinājās arī Ēriksena paustais viedoklis par to, ka personas, kas daudz dod, cenšas arī tikpat saņemt atpakaļ¹¹², piemēram, to parādīja Roberta gadījums, kurā vīrietis ar ēdienu cienāja savus nakts patversmes biedrus, ar pārliecību, ka tas tiks atlīdzināts, piemēram, ar uzaicinājumu kopā iedzert. Tas arī sasaucas ar Mosa pieņēmumu, ka dāvanas ir savtīgas un obligātas.¹¹³ Kā arī apliecina Hamfrijas un Hūdžinsa viedokli, ka dāvanu apmaiņā ir novērojamas ekonomiskās kalkulācijas, turklāt ne tikai tradicionālajās, bet arī kapitālistiskajās sabiedrībās,¹¹⁴ kam es pilnībā piekrītu.

Novērojot apmaiņas attiecības, ievēroju, ka arī mūsu, ne tikai tradicionālajās sabiedrībās, būtiska nozīme ir radniecībai. To apliecināja Magdas piemērs – sievietei nebija pieņemami vienai pašai ieturēt maltīti ZV bez ģimenes vai, piemēram, kāds vīrietis ZV apmeklēja tikai dēļ savas sievas, kurai piedāvātais ēdiens atšķirībā no vīra garšoja. Tādēļ var piekrist Maļinovska apgalvojumam, ka saimniekošanas praksēs liela loma ir radniecībai,¹¹⁵ un ēdiena piegādi var skatīt kā veidu kā tiek stiprinātas sociālās attiecības.

Salins pauda viedokli, ka tradicionālajās sabiedrībās ir iespējams izšķirt trīs reciprocitātes veidus, kas veido sociālo attiecību tipus. Antropologs gan atzīmēja, ka šīs reciprocitātes formas ir arī piemērojamas mūsu sabiedrībai, taču tās tomēr vairāk attiecināmas uz primitīvo sabiedrību, jo tajās radniecība ir nozīmīgāka.¹¹⁶ Manuprāt, pētījuma rezultāti, lieliski parāda, ka tos ir iespējams arī novērot kapitālistiskā sabiedrībā, piemēram – ZV, Rīgā. Tādējādi par maldīgu var uzskatīt pieņēmumu, ka tradicionālajās sabiedrībās radniecība bija nozīmīgāka, jo, kā liecina pētījuma rezultāti, ģimene un mājas ir viena galvenajām vietām, kur ēdiens nokļūst ārpus ZV.

Darbā tika izmantotas dažādas kvalitatīvās pētniecības metodes – līdzdalīgais novērojums, daļēji strukturētās intervijas un *case study*. Līdzdalīgā novērojuma metodi vērtēju kā piemērotu un atbilstošu šāda veida pētījumā, jo tā ļāva gūt daudzpusīgu un dziļu priekšstatu par apmaiņas attiecībām ZV. Piekrītu Platnera viedoklim, ka šīs metodes veids

¹¹¹ Oka, R., Fuentes, A. (2010). *From Reciprocity to Trade*. P. 6-9

¹¹² Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 279. lpp.

¹¹³ Turpat.

¹¹⁴ CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.:

http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts-1_-3.html

¹¹⁵ Humphrey, C., Hugh-Jones, S. (1992). *Barter, Exchange and Value: An Anthropological Approach*. P-3

¹¹⁶ Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. 277. lpp.

pētniekam palīdz gūt vietējās kultūras redzējumu un izprast tās vērtību sistēmu,¹¹⁷ jo tikai ar daļēji strukturētās intervijas metodi es nebūtu spējusi iegūt t.s. *insider* pozīciju.

Veicot novērojumu pievērsu uzmanību apmeklētāju un darbinieku mijiedarbībai un apmaiņai. Svarīgi bija saprast vai pastāv kādi noteikti apmaiņas tīkli, kā tie funkcionē un kādi labumi caur tiem plūst. Esot laukā, iesaistījos vietējā sabiedrībā un tās dažādajās aktivitātes, piemēram, palīdzēju sasaiņot ēdiena saiņus, apmeklētājiem ar kustību traucējumiem aiznest ēdienu līdz galdam, norunāt vizīti pie ārsta, aizdot naudu, kā arī pasniedzu noteiktas dāvanas. Šādā veidā arī es pati iesaistījos apmaiņas attiecībās, ko Plattners uzskata par līdzdalīgā novērojuma pamatelementu.¹¹⁸ Būtiska nozīme laukā bija manam sociālajam kapitālam, līdz ar to, ka biju jau iepriekš veikusi saistītu pētījumu konkrētajā vietā, es laukā vairs nejutos kā svešiniece un man nebija nepieciešams adaptācijas laiks. Iepriekšējā pētījuma laikā biju jau iemantojusi apmeklētāju un darbinieku uzticību un labvēlību, kas man šī pētījuma laikā, pirmkārt, palīdzēja no jauna ieiet laukā, otrkārt – paskaidrot savu atrašanās iemeslu, treškārt – komunicēt ar apmeklētājiem, kā arī atrast informantus.

Kā uzskata Pegija Golda (*Peggy Golde*) grāmatas „*Women in the Field: Anthropological Experiences*” autore, būtiski pētījumā iekļaut arī detaļas par novērotāju, proti, kāda ir tā loma, kāda ir tā personība, pozīcija un funkcija laukā, jo tas attiecas ne tikai uz metodes pielietojumu, bet arī uz to kā informācija tiek pasniegta.¹¹⁹ Es piekriņu viņas viedoklim, jo arī uzskatu, ka pētnieka identitāte ietekmē attiecības laukā un veidu kā iegūtie dati tiek pasniegti. Mana loma laukā nebija noteikta, brīžiem tā vairāk līdzinājās paziņas lomai, citreiz vairāk atgādināja drauga lomu. Tas lielā mērā bija atkarīgs no tā, ar ko sarunājos, piemēram, bija apmeklētāji, kurus uzrunāju tikai uz „Jūs”, taču bija tādi, kurus uzrunāju arī uz „tu”. Savukārt apmeklētāji mani sauca par saimnieci, puķīti, vai meitiņu. Šie apzīmējumi arī norāda uz sociālo attiecību veidu un manu lomu laukā.

Daļēji strukturētās intervijas metode daļēji sniedza gaidītos rezultātus, jo lielākoties tika iegūtas tā sauktās 1. līmeņa atbildes. Pēc manām domām viens no iemesliem, kāpēc tika iegūts šāds rezultāts, ir tas, ka intervijas notika kafejnīcā, ko paši informanti bija atzinuši par ērtāko un piemērotāko vietu. Izvērtējot interviju veikšanas procesu, secinu, ka intervijas saturu varēja ietekmēt kafejnīcas apmeklētāji, kuri tobrīd atradās pie blakus galdiņiem un tādējādi varēja dzirdēt sarunu, kādēļ iespējams, daļa informācijas netika izpausta. Būtiski, ka intervija nenotika informanta dabiskajā vidē, kas tiek uzskatīta par piemērotāko vietu

¹¹⁷ Plattner, S. (1989). *Economic Anthropology*. Stanford: Stanford University Press. P-1

¹¹⁸ Turpat.

¹¹⁹ Golde, P., (1986). *Women in the field: Anthropological Experiences*. Los Angeles. University of California Press. P-2

intervijas veikšanai. Tikai 1 no 7 intervijām notika pie informanta mājās. Vienlaikus, šeit ir jāņem vērā arī pētījuma tēmas specifika, jo ne visiem informantiem ir mājas, proti, 3 no 7 informantiem mitinās nakts patversmē. Vienā gadījumā informantam bija neērti mani aicināt uz mājām tās sliktā tehniskā stāvokļa dēļ. Tāpat kā pirmā pētījuma laikā, ko veicu 2011.gada rudenī lauka darba ietvaros, arī šajā bija grūtības ar interviju veikšanu, jo nereti intervijas nācās pārcelt vai atcelt informanta neierašanās dēļ. Jāatzīmē, ka telefoniski iepriekš sazināties varēja tikai daži no informantiem. Lai arī interviju dati tikai daļēji sniedza gaidītos rezultātus, tomēr intervijas metodes galvenais mērķis tika sasniegts, jo atsedza kopainu par pastāvošajām apmaiņas attiecībām.

Līdz ar to, ka daļēji strukturētās intervijas metode ne vienmēr sniedza tik padziļinātu informāciju, kā pētījumam nepieciešams, pētījuma dati tika papildināti ar divu atsevišķu gadījumu izpēti jeb *case study*. Šīs metodes pielietošanas mērķis bija iegūt datus, kas atklātu dziļāku ieskatu apmaiņas attiecībās. Mērķis tika sasniegts daļēji, jo, lai arī Roberts piekrita, kad es viņu pavadu dienās gaitās, man radās iespaids, ka mana klātbūtne ietekmē informanta dabisko uzvedību, proti, netiek veiktas ierastās darbības. Savukārt Magdas gadījumā es biju vienojusies ar informantu, ka es pie viņas paciemošos un viņa mani iepazīstinās ar savu ģimeni un kaimiņiem, kurai nes ēdienu. Diemžēl tas nenotika, jo, kad ieradās, sieviete bija pārdomājusi un ierosināja tikai ar mani kopā iziet pastaigāties, kam es piekritu. Jāatzīmē, ka es pie Magdas ieradās ar dāvanām, kas, kā man stāstīja informante, jau tās pašas dienas vakarā tika sadalītas ģimenes un kaimiņu starpā, kas parāda apmaiņas attiecību intensitāti. Šo gadījumu izpēte deva daudzpusīgāku ieskatu katra informanta gadījumā, taču, lai dati būtu pilnīgāki, manā skatījumā, ir nepieciešams pavadīt ilgāku laiku kopā ar informantu, tā lai informants pētnieka klātbūtnē justos brīvi un dabiski.

7.2. Secinājumi un priekšlikumi

Bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietas jeb ZV mazaizsargāto iedzīvotāju ēdināšanai ir salīdzinoši nesena prakse Latvijā, kas īpaši aktualizējās līdz ar strauju valsts ekonomisko recesiju. Apmeklētāju viedokļi par ZV ir ļoti dažādi, vieni to uzskata par nozīmīgu atbalstu, savukārt citi sūdzas par sniegtā ēdiena kvalitāti un apjomu. Ir apmeklētāji, kas ZV uzskata par vietu, kas degradē cilvēku, jo dēļ ēdiena tie ir gatavi blēdīties, šmaukties un konfliktēt ar apkārtējiem, taču citi ZV uztver par sava veida izklaidi.

Pēc veiktā pētījuma secināju, ka personalizētās elektroniskās viedkarte, kas ir jāuzrāda pie ēdiena saņemšanas, ir pozitīvi ietekmējusi apmaiņas attiecību veidu, jo šobrīd pie ēdiena saņemšanas vairs nav iespējama negatīvā reciprocitāte. Proti, ēdiens tiek sniegts tikai pēc

viedkartes uzrādīšanas, kurā ir informācija par izsniedzamo porciju skaitu un tās derīguma laiku, tādēļ to viltošana un dienā atkārtota lietošana vairs nav iespējama.

Ne vienmēr trūcīgas personas pēc šī statusa formālās iegūšanas ir informētas par palīdzības iespējām, uzskatu, ka sociālajiem darbiniekiem būtu nepieciešams pievērst lielāku uzmanību, apsekot visas trūcīgās un maznodrošinātās personas, lai informētu par iespēju saņemt bezmaksas silto ēdienu. Jo īpaši būtu nepieciešams apsekot tās personas, kurām ir kustību traucējumi vai kādas citas veselības problēmas, lai noskaidrotu vai konkrētā persona ir informēta un vai tai ir iespēja saņemt bezmaksas silto ēdienu no ZV. Pētījuma rezultāti rāda, ka cilvēkiem ar kustību traucējumiem būtisku atbalstu sniedz ģimene un/vai kaimiņi, tomēr ne visiem ir iespēja izmantot šāda veida individuālo sociālo kapitālu dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Salīdzinot šo pētījumu ar manu iepriekš veikto pētījumu ZV, secinu, ka ZV telpu maiņa nav veicinājusi apmeklētāju apmierinātību ar tās sniegtajiem pakalpojumiem, jo, lai arī apmeklētājam vairs nav jāstāv ārā, telpā veidojās liela cilvēku burzma, kas apgrūtina pārvietošanos, kā arī galdi ir saglabāti iepriekšējie, pie kuriem cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir apgrūtināta apsēšanās, tādēļ tos būtu nepieciešams nomainīt.

Pētot šo jomu turpmāk, lietderīgi būtu aplūkot apmaiņas veidus, kas saistīti ar ēdienu arī ārpus ZV un veikt līdzdalīgo novērojumu kādā no apmeklētāju dzīvesvietām, jo pētījumā gūtie rezultāti liecina, ka apmaiņas attiecībās ir iesaistītas personas, kas neapmeklē ZV, kā arī pret ēdienu tiek mainīti dažādi labumi un pakalpojumi. Tas ļautu noskaidrot detalizētāk kādi tieši resursi tiek sniegti apmaiņā pret ēdiena piegādi un kam.

Savukārt diskursa analīzi būtu ieteicams izmantot, pētot sabiedrības nostāju un attieksmi pret trūcīgo un maznodrošināto personu bezmaksas ēdināšanu, jo, veicot šo pētījumu, dzirdēju gan no apmeklētājiem, gan arī ar ZV nesaistītām personām dažādus viedokļus par šī pakalpojuma lietderību – no izteikti pozitīviem, atbalstošiem, līdz visai kritiskiem un stereotipizētiem.

Lauka darba laikā tika novērots, ka apmeklētāju starpā notiek stratifikācija, kā arī tiek veidots nošķirums es/ citi, tāpēc nākamajiem pētījumiem es varētu ieteikt vērst uzmanību uz ZV apmeklētāju identitātes konstruēšanu un statusu, kā arī pētīt apmeklētāju dzīvesstāstus.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. Bourdieu, P.(2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
2. Blau, M., P.(1964).*Exchange and Power in Social Life*. *Sociology political science*. New Jersey: Transaction Publishers.
3. Bloch, M., Perry, J. (1989). *Money and the Morality of Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Carrier, J.,G. (1995). *Gifts and Commodities: Exchange and Western Capitalism Since 1700*. London: Routledge.
5. Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
6. Fatterman, D., M. (2010). *Ethnography: Step-by-Step*. USA: SAGE Publication.
7. Golde, P., (1986). *Women in the field: Anthropological Experiences*. Los Angelos. University of California Press.
8. Gupta, A., Ferguson, J. (1997). *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. California: University of California Press.
9. Hillier, J. Rooksby, E. (2005). *Habitus: A Sense of Place*. England: Ashgate Publishing Limited.
10. Holstein, J., A., Gubrium, J., F. (1995). *The Active Interview*. Newbury Park, CA: SAGE
11. Humphrey, C., Hugh-Jones, S. (1992). *Barter, Exchange and Value: An Anthropological Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Kaplan, D. (1997). Gift Exchange. In.Barfield, T. (ed.), *The Dictionary of Anthropology*. Oxford: Blackwell Publishing.
13. Lee, T.,W. (1998). *Using Qualitative Methods in Organizational Research*. London: Sage Publication.
14. Marshall, R., C. (2010). *Cooperation in Social and Economic Life*. USA: AltaMira.
15. Mauss, M. (1990). *The Gift*. London: New Fetter Lane.
16. Oka, R., Fuentes, A. (2010). *From Reciprocity to Trade*. In: Marshall, R, C. *Cooperation in Social and Economic Life*. USA: AltaMira.
17. O'Reilly, K.(2005). *Ethnographic methods*. New York: Routledge.
18. *Pašvaldību operatīvais pārskats par sociālās palīdzības sniegšanu (2012)*. (sagatavots pēc pieprasījuma)
19. Peoples, J., Bailey, G. (2006). *Humanity, An Introduction to Cultural Anthropology*. USA: Wadsworth.
20. Pigliasco, G.,C. (2005). *Lost in Translation: From Omiyage to Souvenir*. Usa: University of Hawaii.

21. Plattner, S. (1989). *Economic Anthropology*. Stanford: Stanford University Press.
22. Portes, A. (2000). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. In Lesser, Eric, L. *Knowledge and Social Capital*. Usa: Butterworth–Heinemann.
23. Sahlin, M (1972.). *Stone Age Economic*. New York: Aldine de Gruyter.
24. Wilk, R., R.(1996). *Economies and cultures: foundations of economic anthropology*. Westview Press.
25. Yin, R., K. (2009). *Applications of Case Study Research*. Sage Publications.

Elektroniskie materiāli:

26. About.com, *Japan Travel*. Sk. 20.04.2012.:
<http://gojapan.about.com/cs/traditioncustom/a/oseibo.htm>
27. Befu, H. (1977). *Social Exchange*. Annual Reviews.of Anthropology. Stanford, California. Stanford University. P-225 Sk. 16.04.2012.:
<http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.an.06.100177.001351>
28. CSAC Publication. *Gift and commodity* University of Kent at Catenbury. Sk. 17.04..2012.: http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/Mono19/Html/wrapped_gifts-1_-3.html
29. Devan, J., (2006). *Theories Used in Is Research. Social Exchange Theory*. York university. Sk. 16.04.2012.: <http://www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory.htm>
30. Infed–ideas, thinkers, practice. *Social capital*. Sk.05.03.2012:
http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm
31. Latvijas Republikas Ekonomikas Ministrija.(2010).*Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. 74. lpp. Sk.4.03. 2012..:
http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2010_1/2010_jun.pdf
32. Office of Research. (1996). *Social Exchange Theory*. Sk.05.03.2012.:
<http://www.washington.edu/research/pathbreakers/1978a.html>
33. *Oxford Dictionaries*. Sk. 03.03.2012.:
<http://oxforddictionaries.com/definition/transaction?q=transaction>
34. Rīgas Domes Labklājības Departaments. *Rīgas Domes finansēties zupas virtuves pakalpojumi*. Sk.16.12.2011.16.: <http://www.ld.riga.lv/zupas-virtuves.html>
35. Rus, A.(2008). *Gift vs.commodity” debate revisited*. Anthropological Notebooks. University of Ljubljana. Sk.17.04. 2012..: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2008_1/Anthropological_Notebooks_XIV_1_Rus.pdf P–84
36. Siisiainen, M. (2000). *Two Concepts of Social Capital: Bourdie vs Putnam*. ISTR International Conference „The Third Sector: For What and for Whom?” Dublin: Trinity College Sk.17.04.2012.:
<http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/7661/siisiainen.pdf?sequence=1>
37. Smith, M., K. (2000–2009). *Social capital*. the encyclopedia of informal education. Sk. 5.03. 2012.: http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm

38. Tjon Sie Fat, F.E. (1981). *More Complex Formulae of Generalized Exchange*, JStore. P-377 Sk.16.04. 2012. 16.:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2742232?uid=3738496&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=47698894366147>
39. Weininger, E. B., Lareau, A. *Cultural Capital*. SUNY College at Brockport, University at Maryland, College Park. Sk.18.04.2012.:
http://www.brockport.edu/sociology/faculty/Cultural_Capital.pdf
40. Zafirovski, M. (2003). *Some Amendments to Social Exchange Theory: A Sociological Perspective*. University of North Texas. Sk.16.04.2012.:
http://theoryandscience.icaap.org/content/vol004.002/01_zafirovski.html
41. Zafirovski, M. (2005). Social Exchange Theory under Scrunity: A Positive Critique of its Economic–Behaviorist Formulations. *Electronic Journal of Sociology*. Sk.16.04.2012.: <http://www.sociology.org/content/2005/tier2/SETheory.pdf>

PIELIKUMI

1. pielikums

Instrumentārijs: transakcijas Zupas virtuvē

Labdien, es esmu Latvijas Universitātes humanitāro zinātņu fakultātes studente Līva Krieķe un pašlaik rakstu bakalaura darbu – „*Apmaiņas attiecības „Zupas virtuvē” – bezmaksas siltā ēdiena izsniegšanas vietā Rīgā*”. Šo tēmu aizsāku pētīt pagājušā gada rudenī. Toreiz uzmanību pievērsu varas attiecībām, kas pastāv ZV, taču šoreiz vēlos pētīt cilvēku savstarpējo mijiedarbību un solidaritāti. Jūs man ļoti palīdzētu pētījuma veidošanā, ja padalītos ar mani savā pieredzē par šo vietu. Vēlos atgādināt, ka visa informācija, kas tiks iegūta ir pilnīgi konfidenciāli, iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā un informācija, kas varētu liecināt par jūsu identitāti netiks izpausta. Kā arī, ja ir kāds jautājums, kas šķiet pārāk personisks vai nepiemērots, jums ir iespēja arī nesniegt uz to atbildi.

Par apmeklētāju

- Lūdzu, pastāstiet par sevi! Kāda ir Jūsu ikdiena, ar ko nodarbojaties?
- Vai Jūs, lūdzu, varētu pastāstīt par savu pieredzi ZV? Cik ilgi Jūs jau apmeklējat Zupas virtuvi? Cik regulāri?
- Kā Jūs uzzinājāt par ZV?
- Vai varat pastāstīt par pirmo reizi, kad atnācāt uz šejieni. Kāds bija Jūsu pirmais iespaids? Kā Jūs to skaidrotu? Vai Jūsu viedoklis ir mainījies? Kāpēc?
- Vai varat pateikt kas Jums šeit patīk/ nepatīk? Kāpēc?
- Kas Jūs pamudināja nākt uz šejieni? Vai pirms tam šaubījāties par to vai nākt? Ja, jā – kāpēc? Ja, nē – kāpēc?

Par interakciju

- Vai Jūs uz ZV parasti nākat viens? Vai ar kādu kopā? Kāpēc?
- Kā Jūs visbiežāk rīkojaties, atnākot uz ZV? Vai dodat priekšroku maltīšu ieturēšanai uz vietas? Ja – jā, kāpēc tā?
- Ja Jūs maltītes neieturat uz vietas, kāpēc labāk izvēlaties ēdienu nest uz mājām? Vai ēdienu uz mājām nesat arī citiem ģimenes locekļiem/ kaimiņiem/draugiem? Kāpēc tā?
- Vai esat ZV ieguvis jaunus draugus/ paziņas ZV? Ja – jā, kā tas notika? Vai uzturat kontaktus ar viņiem arī ārpus ZV? Ja – jā, kā?
- Kā Jūs raksturotu apmeklētāju savstarpējās attiecības ZV? Vai esat novērojis kādus konfliktus, nesaprašanos, domstarpības? Ja – jā, tad par ko? Un kā starp apmeklētājiem un darbiniekiem?

- Kā Jūs vērtējat savas attiecības/ saskarsmi ar citiem apmeklētājiem? Kā Jūs vērtējat savas attiecības ar ZV darbiniekiem? Kāpēc tā?
- Skatos, ka bieži vien rindā viens otram blakus stāv vieni un tie paši cilvēki, vai arī pie noteikta galda apsēžas vieni un tie paši cilvēki. Vai esat novērojis, ka ZV pastāv kādas noteiktas grupas/ kompānijas? Ja– jā kādas? Kā Jūs tās raksturotu?

Par apmaiņu

- Šeit jau palīdzu ilgāku laiku, esmu iepazinusies ar cilvēkiem un kāds kungs gados man piedāvāja iegādāties alkoholu, kāds cits – regulāri pacienā ar konfektēm. Vai esat kādam no ZV apmeklētājam kaut kādā veidā palīdzējis? Miniet, kādus konkrētus gadījumus!
- Vai citi apmeklētāji viens otram kaut kādā veidā izpalīdz? Ja– jā, kādos gadījumos? Kāpēc? Piemēram, vai Jums ir kāds kas aizņem vietu rindā, vai pie galda?
- Vai esat novērojis, ka cilvēki savā starpā ZV apmainītos ar noteiktām precēm, pakalpojumiem? Miniet konkrētus piemērus.
- Kā Jūs domājat, vai šāda palīdzēšana nekaitē citiem ZV apmeklētājiem?
- Sakiet, lūdzu, vai Jūs šeit esat arī kaut ko negaidītu, necerētu ieguvis?

Paldies par veltīto laiku un sniegto informāciju!

2. pielikums

Intervijas transkripts

(intervijā visi minētie personu vārdi un vietu nosaukumi ir mainīti)

Lūdzu, pastāstiet par sevi! Kāda ir Jūsu ikdiena, ar ko nodarbojaties.

Es esmu pensionāre, vārds man Magda. Man ir pilni 63 gadi, tagad dzīvoju kopā ar bērniem, meitu un dēli. Bērni man ir bezdarbnieki. Meita pabeidza 12 klases un palika bezdarbniekos. Vienu kursu jau izgāja, tagad gaida otru, bet darbu atrast nevar. Mēs dzīvojam no vienas pensijas. Mums ir malkas nauda, meitai maksā 12 latus un 13 santīmus. Dēls tagad ir deklarēts atsevišķi, lai man tagad nebūtu liekas problēmas. Pensija man ir 117 latu. Esmu izaudzinājusi 5 bērnus, jā tik daudz. Ir arī mazbērni. Jaunākai meitai, tā, kura dzīvo ar mani, ir tikai 22 gadi. Šad tad patīra to ielu, lieks latiņš vienmēr noder ģimenei.

Ar ko Jūs nodarbojaties pirms pensijas?

Strādāju celtniecībā, 4 gadus nostrādāju. Fabrikā arī nostrādāju, bet piedzima dvīnīši, tad gadu nācās nosēdēt mājās, jo bērnodārzs bija patālu. Dvīnīši man piedzima var teikt nelaikā, 7 mēnešos un netiku atpakaļ savā darbavietā. Tad vēl strādāju par sētnieci no namu pārvaldes, saslimu. Strādājot esmu pazaudējusi savu veselību, tad jau par to nedomāju. Bet tagad piepeļnos, kā nu māku.

Vai sanāk, ka darba dienas ir aizņemtas?

Man visu laiku ir aizņemts, es dzīvoju tādos laiku, kad pats par sevi nedomāsi, tad cits par tevi ar nedomās. Darba pietiek mājas darbos. Nu tagad, kad jau siltums nāk, tad jau būs vieglāk. No rītiem nāku uz to ēšanu, ņemu arī kaimiņienei. Viņai es ņemu, tā ir slima. Abas esam viena vecuma, bet man ar to veselību paveicās, tā kā man ir labāk nekā viņai. Kas tad viņai palīdzēs – neviens. Tad viņa nāk pie manis, vai es pie viņas, mēs jau neesam tikai kā kaimiņienes, bet jau kā draudzenes. Bija laiki, kad viņa man palīdzēja, tagad es viņai. Mēs viena otrai palīdzam.

Kāda Jums izglītība?

Jā, es esmu mācījusies. Man ir pabeigtas 5 klases. Tagad darīju, lai vismaz bērniem būtu. Man jau nebija iespējas tālāk mācīties, mani tik viena mamma audzināja. Viņai grūti bija, labi jau, ka viņa mums kaut ko vismaz. Augu laukos, gāju ganos. Es esmu rīdziniece, bet toreiz dzīvoju Priekuļos. Lauku darbus palīdzēju, visu darīju, visu protu izdarīt.

Kā jums liekas, kur ir labāk dzīvot?

Es jau saku, visi slinki var dzīvot tikai pilsētā, bet darba cilvēki var tikai laukos dzīvot, jo laukos nevar nestrādāt. Kā tad tu iztiksi savādāk? Slinkiem laukos nav ko darīt. Ja tev tur nebūs savas saimniecības, nu kā tu iztiksi? Pilsētā redziet kā ir – tur var aiziet paēst, tur var aiziet no sociālajiem.... Baznīcās, visur kur, tāpēc arī daudzi ir slinki. Citreiz viņam piedāvā, nāc padari kaut ko! Bet viņam ir vieglāk paņemt zupu, kaut ko nozagt, pārdot, paņemt kaut ko. Vairs negrib, nav tādu cilvēku vispārīgi. Esmu augusi daudz bērnu

ģimenē, kara laikā. Jaunākai meitenei bija 2 ar pus gadi., es jau piedzimu pēc kara. Ģimenē 6 bērni bija, var teikt paši sevi izaudzinājām. Mājās, kas bija – to paēda. Nu kādas mācības, tad toreiz varēja būt? Nav jau tā kā tagad, visi kopā vienā dzīvoklī dzīvojam. Tagad iespējas ir vairāk, nekā man bija. Man vispār mācības ļoti patikās, man rēķināt ļoti padevās un zīmēt patika.

Sakiet, lūdzu, kas Jūs esat pēc tautības?

Es esmu čigāniete pēc tautības. Mēs jau faktiski izaugām starp krieviem, bet gāju latviešu skolā. Man valodas nav problēma jo, kas grib, tas var iemācīties. Man visi bērni arī latviešu valodu ļoti labi prot. Pat mans znots, kurš ir krievs, ļoti labi runā latviski, i raksta. Ja būs vēlēšanās, tad būs arī varēšana.

Vai Jūs, lūdzu, varētu pastāstīt par savu pieredzi ZV? Cik ilgi Jūs jau apmeklējat Zupas virtuvi? Cik regulāri?

Eju katru dienu, kad darba dienas ir. No Laktas ielas, tad pārveda uz šejieni. Kādi 3 gadi jau būs. Es eju tikai šeit, kas ir tuvāk pie mājas. Es vakar biju Ģertrūdes Baznīcā, tagad tur es atkal sāku iet.

Kā Jums patīk konkrēti šī vieta?

Nu kā, normāli, labi, nav jāstāv ārā. Tagad jau ir stingrāk, kārtīgāk. Tagad mums ir etaloni Kā mēs rindā stāvam, jūs jau paši redzat, ļoti satīcīgi neesam.

Vai varat pastāstīt par pirmo reizi, kad atnācāt uz šejieni. Kāds bija Jūsu pirmais iepaids? Kā Jūs to skaidrotu? Vai Jūsu viedoklis ir mainījies? Kāpēc?

Nu tas bija tai Laktas ielā. Nu kā, es nostāvējos un dabūju. Tur tolaik bija lielākas porcijas. Tās pašas vistiņas, tur nebija tās kājiņas, bet bija tie gabaliņi. Bija, kad bija tie zirņi, kefirš bija. Un kad bija tā siļķe, bija biezpiens klāt. Tur bija labāk. Nu tagad jau mazāka nauda atvēlēta.

Vai varat pateikt kas Jums šeit patīk/ nepatīk? Kāpēc?

Es jau saku, kad uztaisīja stingrākus tos etalonus, pirms tam jau nebija kārtības. Tur bija tā, ka citreiz arī nesanāc visiem dabūt. Tad bija uz tām kopijām, viens otram nodod, un varēja tur vairāki paēst ar vienu izziņu. Un cilvēki bija savādāki, kompānijas. Tagad jau viss ir kārtībā.

Vai Jūs uz ZV parasti nākat viena? Vai ar kādu kopā? Kāpēc?

Nu kā, es iet viena, paņemu, nu tad šodien atnāca znots palīgā, bet visu laiku es viena nāku, un ņemu i viņiem, i sev. Viņi piebrauc pie manis, tad es viņiem nododu. Bet šodien, es teicu, lai atnāk līdzī. Nu ātrāk, lai iet. Lai var ātrāk aiziet mājās. Bet parasti es viens eju.

Kā Jūs visbiežāk rīkojaties, atnākot uz ZV? Vai dodat priekšroku maltīšu ieturēšanai uz vietas? Ja – jā, kāpēc tā?

Tikai uz mājām. Nu kā saprotiet, kā tad es viena pati te paēdīšu... Es zinu, ka man uz mājām jānes, pie kopēja galda. Mēs esam izauguši pie viena kopīga galda. Vienīgi, kad iet uz to baznīcu, meita negrib nākt līdzī. Pirmkārt, viņa tā īsti negrib, bet otrkārt nav ceļam naudas. Par to pašu latīņu var arī mājās paēst. Tagad, kad uz to baznīcu sestdienās, tad viņa gribētu nākt, bet nav tās ceļa naudas. Mēs jau kad divas bijām, braucām uz tirgu un iztikām. Tagad, kad esam vairāk, jādomā savādāk kā iztikēt.

Vai esat ZV ieguvis jaunus draugus/ paziņas ZV? Ja– jā, kā tas notika? Vai uzturat kontaktus ar viņiem arī ārpus ZV? Ja– jā kā?

Jā, jā, jā, jā.... ļoti, ļoti daudz, tāpēc, ka saka, ka es atkal pienākšu klāt. Un, kad kāds nav atnācis, mēs jau sāk domāt, kas ir noticis, vai nav saslīmis vai kas. Mums jau tur ir sava draudzība un jaunas pazišanās.... Mēs jau tā satīcīgi dzīvojam. Izpalīdzēt ir iespējams. Ja nu kāds nostājas vietā... ir iespējams.

Kā Jūs raksturotu apmeklētāju savstarpējās attiecības ZV? Vai esat novērojis kādus konfliktus, nesaprašanos, domstarpības? Ja – jā, tad par ko? Un kā starp apmeklētājiem un darbiniekiem?

Stāstīšu kā vienmēr, kad nāk šī tie piedzērušies, jeb netīri, tas ir ļoti nepatīkami. Tas ir ļoti nepatīkami. Kad ir ļoti piedzēries un nāk tur iekšā, tas faktiski nav patīkami. Nu nezinu, varbūt tas ir tikai kā man, kad nepatīk tie dzērāji. Es jau saprotu, visiem gribas ēst. Visvairāk tas Jurijs ir tāds, kuru mēs visi žēlojam. Viņam mamma nomira, tad viņš arī skatās vai mēs esam priekšā. Jā, jā viņš visu laiku uzmana, lai mēs priekšā būtu. Viņš tāds labs ir, mēs viņu saucam par savu mazdēlu. Viņam ir 39 gadi. Viņš arī tā ar visiem jokojās un tā. No sākuma, varbūt viņš tāds ļauns varbūt izliekas, bet nē– viņas nav ļauns. Viņš ir ļoti tāds sirsnīgs, nu žēl viņa, mamma nomira, viņš viens pats dzīvo nabadziņš, bet viņš nežēlojās. Nav nekādas smakas no viņa, un tas ir ļoti patīkami. No tiem dzērājiem daudzi jau pazīstami arī ir, bijušie cietumnieki, bet konkrēti tādi gadījumi nav, kad miliči būtu jāsauc.

Vai teiksim vārdi ar ir zināmi, vai tikai vairāk pēc izskata zināmi?

Nav, nav. Pēc izskata tik. Nu, ko tad ar viņiem visiem iet un iepazīties vai? Te ir visādi cilvēki, visādi priekšnieki bijušie, ar augstākām izglītībām, un vispār labā darbā strādājuši. Nu tā jau sanāk, un vēl tā Miļa, kas vispār pati ar augstāko izglītību, viņa ir skolotāja. Viņa bērniem angļu valodu mācīja, gudri cilvēki, visi te ir. Ir cilvēki, kas ir dienējuši, te jau nav visi tādi, kā var sākotnēji iedomāties– cietumnieki. Nē, nē, nav tā. Te jau ir tādi cilvēki, kas varētu sēdēt to cilvēku vietās.

Kā Jūs vērtējat savas attiecības/ saskarsmi ar citiem apmeklētājiem?

Es jums pateikšu tā, kad tu cilvēks izej ārā no savām mājām, visas savas nebūšanas emocijas ir jāatstāj mājās un viss. Tas ir katru reizi! Personīgā emocijas tu vari atstāt mājās, kā aiz durvīm, tā pavisam citam cilvēkam ir jābūt un citām attiecībām jābūt, jo tagad ir tāds laiks, kad visi ir nervozi, viss kaut kas... Tas ir atkarīgs no katra paša cilvēka, kā tu pieņem. Nevajag aizmirst, kad šodien tāds tu esi, kad kurā katrā brīdī, viņš var kā no ķēdes norauties, tāpēc ir jāpadomā labi par sevi..

Pie tā jūs pieturaties?

Bet kā tad? Nu labi, kaut kāds man tur pasaka, nu sanāk, jau nu sanāk. Nu ko es viņam prefī pateikšu? Es tik ar jokiem, savādāk nekas tur labs nebūs. Bet tas pats cilvēks Tev pēc kāda laika var arī atvainoties. Es zinu tā, garastāvokli man var sabojāt jebkurš, bet pacelt es tik pati sev varu, jo katrs cilvēks ir pats sev valdnieks. Ja tu nebūsi pats sev valdnieks, tad tas nav labi.

Kā Jūs vērtējat savas attiecības ar ZV darbiniekiem? Kāpēc tā?

Jūs no manis ko nelāgu dzirdējāt? Kad es nāku, es protu pateikties, man patīk tas. Ir cilvēki, kas atnāk, kas saka, ka šitas nav labi, šitas nav labi, bet vai tad tie darbinieki paši gatavo to ēdienu, ne taču. To ko pieved, to viņi dod. Viņa mums nešmauc, viņa godīgi izdala, viņa domā tā, lai visiem pietiktu. Viņa jau nevar vienam vairāk, vienam mazāk. Katram pienākas tik cik viņam pienākas. Citreiz ir tā, ka es to uz mājām nenesīšu, nu es neēdīšu, nu kaut vai tos pašus salātus, ja. Es viņus neņemšu, nu lai paliek, gan jau būs kāds kam gribēsies. Nu kam es ņemšu, ja man pašai mājās pilns jau ar tiem salātiem. Nu kam man viņus ņemt, lai ēd tie cilvēki, kam gribās, kam nav.

Sakiet, lūdzu vai jūs tos salātus vai maizīti atstājat kādam sev zināmam cilvēkam vai arī tam nav nozīmes kam?

Nu es pasaku, kādam no mums, kas man tur tā tuvāk stāv. Ja kāds grib, tad es pasaku Lūdai, lai tur tam atdod, un viss. Citreiz, ja negrib neviens, tad tā arī paliek.

Vai ir gadījumi, kad jums kāds kaut ko iedod?

Jā, citreiz ir arī, ka man kaut ko piedāvā, bet man parasti neko nevajag. Bet tomēr patīkami ir. Piemēram, tam pašam Jurijam, gan jau zināt viņu, iedod tos pašus zirnīšus.

Vai varētu teikt, ka cilvēki palīdz tiem kam tā grūtāk klājas?

Nu, jūs ziniet, mēs te esam tik daudz, ka nevar visiem palīdzēt. Nu mums tagad ir viens puika, kuru mēs žēlojam, piepalīdzam. Mēs esam tādi trīs cilvēki, kas viņu tā uzmana. O, šito negrib, tad atdod viņam, vienu vārdu sakot, kam vairāk vajag, tam arī dod.

Skatos, ka bieži vien rindā viens otram blakus stāv vieni un tie paši cilvēki, vai arī pie noteikta galdiņa apsēžas vieni un tie paši cilvēki. Vai esat novērojis, ka ZV pastāv kādas noteiktas grupas/ kompānijas? Ja– jā kādas? Kā Jūs tās raksturotu?

Jā, jā mums ir tādas kopējās kompānijas, kas tā kopā turas. Piemēram, tur viena tāda Miļa nāk, mēs jau kā no Laktas ielas kā kopā, tad bija vēl viena vecenīte, viņa gan tagad nenāk –arī kopā, tad vēl tāda Valentīna, tad mēs vienmēr tā kopā ejam, viņa drusku tālāk no manis dzīvo. Tad, kad slidens, tad viena otru tā pietur drusku. Tas jau kā no Laktas ielas, ka tā vairāk kopā turas. Man aizņem rindu, ar, kuru es jau sen esmu tā kopā stāvējusi rindās. Ja man kāds pienāks priekšā, es nesākšu lamāties, konfliktēt par šito te. Nu pienāks cilvēks priekšā – pienāks, tas nav to vērts! Nu kā es te dēļ šitās zupiņas sākšu bļautīties?! Nē, es to nedarīšu.

Kādā ziņā par to zupiņu konfliktēt?

Nu tādā ziņā, ka kāds cilvēks man ir aizņēmis jau rindu, bet pie manis kāds, kas itkā mani pazīst pienāk klāt un prasa, lai es viņu vēl paņemu. Nu es to nedarīšu, es saku: „Nu, jūs saprotiet, es nevaru”. Nu kā es ar viņu tagad konfliktos iešu? Nu to es nedarīšu. Daudzi jauni arī ir. Vakar biju baznīcā, tur arī ir viens vīrietis, sasveicinājos ar Edmundu, viņam bija viens lieks taloniņš, viņš man iedeva. Viņš tāds pieklājīgs, pie viena galda apsēdāmies, jau esam tā kā pazīstami esam. Tad viena arī ir sieviete, latviete –Vija. Ļoti laipna, ļoti laipna, nu tā kā mēs jau būtu kāda rada gabala. Cilvēki jau arī mani tā kā ciena. Es zinu, ka mani nekas ļauns nemaz neuzrunā.

Vai varētu teikt, ka ir tāda kā drošības sajūta, ka savējie vienmēr jūs atbalstīs?

Jā, es zinu, ka viņi mani aizstāvēs. Es zinu, ja man vajadzēs, viņi man izpalīdzēs. Šodien pie manis pienāca saimnieks, kam es pagalmu tīrīju, viņam tagad vajag kādu kas vecu māju iztīra. Viņš konteineru jau ir atvedis, tad nu es painteresēšos, ka varbūt kāds ir ar mieru par to naudu to māju ņemt uztīrīt. Cilvēks atnāks, paskatīsies, kas darāms un ja viņš būs ar mieru par to piesolīto naudu to izdarīt, tad es tam saimniekam to pateikšu. Nu kā tur ies tā saruna, bet galvenais, ka viņam jau nebūs, pašam jāmeklē. Nu tādā ziņā es viņam to izpalīdzu, viņam labi un es būšu kādam palīdzējusi. Es jau ar saimnieku ļoti satīcīgi dzīvoju, nu es jau tāda kā vecāka, nu kam viņš vēl var tā uzticēties, nekā man? Es arī tur skatos apkārt mājai vai tur kārtīgs. Nu tā ir jādzīvo satīcīgi ar visiem cilvēkiem. Nebūs attiecību, nebūs nekā. Vienmēr kaut ko labu no tā saimnieka vajag, viņš man izpalīdz, nav jau runa tikai par to naudu. Nauda nav visu laiku galvenais, nu nav tas galvenais. Es saviem bērniem arī mācu – nauda nav galvenais. Dzīvē ir vēl lielākas lietas par to. Piemēram, ja man vajag kādu izziņu, to viņš man palīdz nokārtot, es jau no viņa esmu tā kā atkarīga. Jā, es viņam to kārtību pieskatu, tad viņš man to atmaksā. Citreiz viņš saka: „Magda, tev vajag, ņem. Es zinu.” Paldies Dievam, ka viņš tik saprotošs, viņam tik nepaveicās ar māju, ar tās iedzīvotājiem. Nu viņš ir tāds kā pārvaldnieks tai manai mājai. Tā kā es te nesēžu, man tas nav vajadzīgs. A rindā, es jau saku, es, kad nāku, tā jau man ir. Es, kad atnāku, pasaku, ka man vēl pienāks klāt, tā, lai cilvēkiem nebūtu pārpratumi, bet tam, kam vajag steidzīgi, mēs noteikti palaižam priekšā. Nu tas ir tad, kad uz sociālajiem ik pa laiku jāiet, vai uz poliklīniku. Mēs palaižam, un tas ir noteikti. Mēs kādas 4 esam, kas mēs tā kopā turamies. Mēs pa vienu ceļu braucam, es tā tuvāk izkāpju, viņa atkal tā tālāk izkāpj. Arī, kad iekāpjam transportā, mēs tā cenšamies, lai tas smagums nebūtu tā rokā jātur. Nu tā, kā es no viņām emu tāda jaunāka, tad cenšos, lai viņām tā būtu. Ja kādi jautājumi, tad uzprasa, vis kaut ko tad uzzina, nu tādas lietas. Bet tādas kā personiskas, tuvas, tādas nav.

Šeit jau palīdzu ilgāku laiku, esmu iepazinusies ar cilvēkiem un kāds kungs gados man piedāvāja iegādāties alkoholu, kāds cits – regulāri pacienā ar konfektēm. Vai esat kādam no ZV apmeklētājam kaut kādā veidā palīdzējis? Miniet, kādus konkrētus gadījumus!

Nē, nav nācies. Nu vienīgais, kad tai Laktas ielā bija, ka to alkoholu mēdza iedzert daži. Bet tā kā piedāvātu, nav bijis. Tādas tirgošanas te nav manītas, nē. Biznesa lietas te neiet. Te sakrāmē to ēdienu un iet prom. Te jau nav kam tirgot, nevienam nav naudas. Kam tad te tirgot, tādām pašām nabagam? Es varbūt pat gribētu kaut ko, bet man nav par ko pirkt.

Es iedomājos, ka, piemēram, maina preci pret preci.

Nē, nē, nē. Nu vienīgi tad, kad to maizīti bija dabūjuši, tad man iedeва. Jā, jā– tā bija. Pie tiem krišnaītiem vienu brīdi, kad baltmaizi dalīja. Nu dalījās viņi ar tām maizēm: ‘’oi, šodien negribi baltmaizi’’? Bet tāpat tā nebija pārdošana. Nu, piemēram, man ir daudz piena putraimu: „Tev vajag, ņem!” Nu, kā tad man viņš mājās stāvēs? Kāpēc tad, lai es neiedotu cilvēkam, kam tas ir vajadzīgs? Citiem jau arī nav tās pakas, ja viņš man mājās stāv, kāpēc tad, lai es nepadalītos?! Nu tas jau ir tā ēšanas ziņā, nevis tur kaut kādas preces. Vai atkal, vienai ir tur kaut kāds džemperis, viņai neder – man der. Viņa saka: „Oī, Magda, vai tu negribi paprovēt varbūt, ka der.” Nu tādas, nevis tā, ka pārdošanas. nekādas naudas lietas tur neiet. Nu man viņš neder, vai tu esi tieviņš, tev der, nu tādā veidā. Nu ko man mājās stāvēs, es labāk atdošu.

Vai jūs kaut kā to arī atlīdzināt?

Nē, nē, nav nekādas atlīdzības. Nu man šodien ir kas tāds, kas tev der, bet man viņš ne. Es atdošu, bet tādas kā tirgošanās– nē. Varētu teikt, ka tā tāda izpalīdzība.

Kā Jūs domājat, vai šāda palīdzēšana nekaitē citiem ZV apmeklētājiem?

Es jums pateikšu, bija viena tāda kompānija, visur viņi bija pirmie. Tu rindā vari būt otrais, pirmais, bet, kad viņi atnāk, viņi ir pirmie. Viena tāda ir – sieviete. Arī tie paši gruščiki, tie ar vienmēr pirmie, bet viņi atkal ēdienu palīdz sanest. To es saprotu, jo kas tad cits nestu? Vadītājs nestu, Ļuda nestu jeb jūs nestu? Nu diez vai. Es saprotu, ka viņiem pienākas tas, bet tur ir viena kompānija, kas mums visiem nepatīk, vo, visu laiku pirmā. Tur ir kādas pāris sievietes tai kompānijā– komandieres. Tur viena tāda kā priekšniece visiem uzmetusies.

Kā viņa to panāca, jūs zināt?

Nu, kā viņa to panāca, vienkārši nevienā neklausījās, darīja tik pa savam. Negribējās takā tur ar viņu konfliktēt, tāpēc tā arī sanāca. Nu, kam iet un tev tur pierādīt, ka tu neesi Zemes naba? Tas jau nav pirmo gadu vien, visu laiku tā ir. Domā, nu labi, labi, pietiek, pietiek takā savu problēmu jau tāpat. Viņa takā vienu reizi lielījās, ka ir uztaisījusi savu galdiņu. Es pie tādiem cilvēkiem pieeju ar jokiem, ko man vajag, es to tā kā jokā pārvēršu. Es protu ar tādiem cilvēkiem aprunāties, man tak kā nekā ir vairāk nekā 60 gadu, un kādā rajonā es dzīvoju! Ar katru cilvēku ir jābūt savai valodai, piegājienam.

Sakiet, lūdzu, vai jūs šeit esat arī kaut ko negaidītu, necerētu ieguvis?

Nu, kā mēs jau esam pieraduši. Nu uz kinoteātriem mēs neiet – nesanāk. Pasēdēt tur kafejnīcā arī nesanāk, citreiz ar nāk tad, kad garlaicīgi. Es jau tā esmu pieradusi, ka man vienkārši ir jānāk, tas jau ir tā automātiski. Te var ar saviem cilvēkiem satīties, aprunāties, vienkārši kopā pabūt.

Vai jūs uzturat kontaktus arī ārpus ZV ar šiem cilvēkiem?

Ārpus, nē. Tikai šeit. Tādas kā mājās iešanas, ciemošanās, tādas nav.

Sakiet, lūdzu, cik jūs kopā esat, kas tā kopā turaties?

Mēs jau tagad esam četratā. Kundzītes un viens puika mums ir. Mēs viņu par savu mazdēliņu saucam, un viņš ar uzmanu, lai mums neviens nelien priekšā rindā.

Esmu visus savus jautājumus izsmēlusi, saki, lūdzu, vai Jums ir vēl, kas piebilstams par to, ko mēs šodien runājām?

Vai Jums tur augšā arī ir kāda teikšana viņiem?

Nē, diemžēl gan nav.

Nu, tā man vairāk nav nekā sakāma.

Paldies, par veltīto laiku un sniegto informāciju, bija ļoti patīkami ar Jums aprunāties.

Bakalaura darbs „*Apmaiņas attiecības „Zupas virtuvē” – siltā ēdiena izsniegšanas vietā Rīgā*” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Līva Kriekle

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Phd Agnese Cimdiņa

Recenzente: mag. soc. Zane Linde

Darbs iesniegts kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju programmā 24.05.2012.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: